

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
КАФЕДРА НІМЕЦЬКОЇ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВ
І МЕТОДИКИ ЇХ НАВЧАННЯ

"До захисту допускаю"

завідувач кафедри німецької та французької мов і методики їх навчання
кандидат психологічних наук, доцент

_____ В.М. Лопушанський

" ____ " _____ 2025 р.

**Специфіка інтеграції німецького кон'юнктива
у процес формування комунікативної
компетентності старшокласників**

**Спеціальність: 014 Середня освіта (Німецька мова
та зарубіжна література)**

**Освітня програма: Середня освіта (Мова і література
(німецька, англійська))**

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – Магістр середньої освіти. Вчитель німецької мови
та зарубіжної літератури, вчитель англійської мови та зарубіжної літератури

Автор роботи

Пакула Юлія Романівна _____

Науковий керівник

кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької
та французької мов і методики їх навчання
Радченко Олег Анатолійович _____

ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Специфіка інтеграції німецького кон'юнктива у процес формування комунікативної компетентності старшокласників

Оцінка за стобальною шкалою

Оцінка за національною чотирибальною шкалою

Коротка мотивація захисту:

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

_____ Голова ЕК _____
 дата підпис прізвище, ініціали

Секретар ЕК _____
підпис _____ прізвище, ініціали _____

Анотація

Магістерська робота присвячена комплексному дослідженню граматичної категорії кон'юнктива та його зв'язку з ключовими складниками комунікативної компетентності у контексті шкільного іншомовного навчання. У роботі виокремлено граматичний, стилістичний і семантичний аспект німецького умовного способу; визначено лінгводидактичні умови ефективного засвоєння досліджуваної граматичної категорії та можливі виклики під час її опанування; обґрунтовано наукові підходи для розробки тренувальних вправ на формування граматичних навичок в учнів старшої школи, висвітлено їх загальноприйняті види, поетапність введення і тренування граматичної одиниці; проведено компаративний аналіз чинних шкільних підручників та з'ясовано спосіб подачі в них умовного способу на основі вправ прийнятого типу і комунікативного спрямування; розроблено систему вправ для формування навичок вживання кон'юнктива в усному та писемному мовленні.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетентність, граматична компетентність, комунікативний підхід, комунікативні вміння, граматична категорія, Konjunktiv I, Konjunktiv II, лінгводидактика, міжмовна інтерференція, система вправ.

Kurzfassung

Die Masterarbeit ist einer umfassenden Untersuchung der grammatischen Kategorie des Konjunktivs und ihrer Verbindung mit den zentralen Komponenten der kommunikativen Kompetenz im Kontext des schulischen Fremdsprachenunterrichts gewidmet. In der Arbeit werden der grammatische, stilistische und semantische Aspekt des deutschen Konjunktivs untersucht, die lingualdidaktischen Bedingungen für dessen effektives Erlernen und der begleitenden eventuellen Herausforderungen bestimmt. Es werden wissenschaftliche Ansätze zur Entwicklung von Übungsaufgaben zur Formierung grammatischer Fertigkeiten bei Oberstufenschülern begründet sowie die schrittweise Einführung und das Training der grammatischen

Einheit dargestellt. Eine vergleichende Analyse der aktuellen Schulbücher aus der Perspektive der kommunikativen Konjunktiv-Übungen ist durchgeführt. Zum Schluss ist ein System von Übungen zur Formierung der Fähigkeit, den Konjunktiv im mündlichen und schriftlichen Sprachgebrauch anzuwenden, entwickelt.

Schlüsselwörter: fremdsprachliche kommunikative Kompetenz, grammatische Kompetenz, kommunikativer Ansatz, kommunikative Fertigkeiten, grammatische Kategorie, Konjunktiv I, Konjunktiv II, Sprachdidaktik, sprachliche Interferenz, Übungssystem.

Abstract

The Master's thesis presents a comprehensive study of the grammatical category of the *Konjunktiv* and its relation to the key components of communicative competence within the context of foreign language teaching at school. The first section of the research examines the grammatical, stylistic, and semantic aspects of the German subjunctive mood and defines the linguodidactic conditions for its successful acquisition, as well as the possible challenges associated with its learning. The second one substantiates scientific approaches to the development of training exercises aimed at forming grammatical skills in high school students, outlining their commonly accepted types and presenting a step-by-step introduction and practice of the grammatical unit. Furthermore, a comparative analysis of current school textbooks was conducted to determine how the subjunctive is presented in them through both standard and communicatively oriented exercises. In addition, a system of exercises was designed to develop skills in using the *Konjunktiv* in both oral and written communication.

Keywords: foreign language communicative competence, grammatical competence, communicative approach, communicative skills, grammatical category, Konjunktiv I, Konjunktiv II, linguodidactics, cross-linguistic interference, system of exercises.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
 РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади інтеграції німецького кон'юнктива у процес формування комунікативної компетентності старшокласників.....	 9
1.1. Комунікативна компетентність як мета навчання іноземної мови в старшій школі	9
1.2. Сутність та функції кон'юнктива в німецькій мові.....	17
1.3. Лінгводидактичні аспекти вивчення кон'юнктива у старшій школі	27
 РОЗДІЛ 2. Практичні аспекти формування комунікативної компетентності старшокласників засобами німецького кон'юнктива	 33
2.1. Методологічні основи створення вправ для розвитку граматичних навичок у старшокласників.....	33
2.2. Аналіз підручників та навчальних матеріалів з німецької мови щодо подання теми “Konjunktiv”	38
2.3. Розробка системи вправ для формування навичок вживання кон'юнктива в мовленнєвій діяльності	58
 ВИСНОВКИ	 64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
 Zusammenfassung	 75
Summary	79

ВСТУП

Актуальність теми. У наш час, коли міжкультурне спілкування набуває особливої актуальності, знання іноземної мови є ключовою умовою для успішної соціалізації, професійного становлення та самореалізації особистості. У зв'язку з цим перед освітніми інституціями постає завдання не лише забезпечити оволодіння учнями іноземною мовою як цілісною мовною системою, а й сформувати в них здатність ефективно застосовувати мовні засоби для реалізації конкретних комунікативних цілей. Центральним поняттям сучасної методики викладання іноземних мов, зокрема німецької, виступає комунікативна компетентність, що передбачає не лише опанування лексико-граматичного матеріалу, а й сформованість умінь свідомо та доречно використовувати його у процесі реального мовленнєвого спілкування.

Одним із найскладніших і водночас найбільш функціонально навантажених граматичних явищ німецької мови є умовний спосіб (Konjunktiv I та II), який широко використовується для вираження непрямої мови, гіпотетичних висловлювань, припущень, умовних конструкцій, ввічливості тощо. Володіння цим граматичним явищем не лише розширює мовні можливості учня, а й сприяє розвитку його когнітивної та соціолінгвістичної компетенцій.

Попри це на практиці навчання кон'юнктиву нерідко зводиться до механічного засвоєння форм без достатнього осмислення їхнього функціонального призначення. У підручниках часто бракує вправ, що стимулюють реальне мовленнєве використання цієї категорії. Як наслідок, навіть учні з достатнім рівнем граматичної обізнаності не можуть впевнено використовувати конструкції з кон'юнктивом у мовленні.

Аналіз фахової літератури засвідчив, що у вітчизняній лінгводидактиці фактично відсутні дослідження з практичного введення німецького кон'юнктива у процес оволодіння німецькою мовою школярами в комунікативному ключі. Натомість серед сучасних українських дослідників

проблеми розвитку комунікативної компетентності на уроках німецької мови варто згадати праці О. Боднарчука, Р. Гринюкової, Л. Левицької, Д. Лізунової, А. Ришкової, Т. Семенюк, Г. Симканич-Балог, Ф. Ткачук, а німецькомовну граматичну компетентність посутньо вивчали А. Діхтяр, О. Кудрявцева, Н. Скляренко, О. Шараговата інші.

З огляду на сказане, виникає нагальна потреба в удосконаленні методики навчання німецького кон'юнктива, зокрема в контексті розвитку комунікативної компетентності учнів старшої школи. Актуальність теми дослідження зумовлена як об'єктивною складністю граматичного явища, так і необхідністю його практичного опанування в межах реалізації компетентнісного підходу у шкільній освіті.

Мета магістерської роботи полягає у комплексному дослідженні специфіки інтеграції німецького кон'юнктива в процес формування комунікативної компетентності старшокласників та у розробці ефективної методики його навчання.

Об'єктом дослідження виступає процес навчання німецької мови учнів старшої школи в контексті формування комунікативної компетентності.

Предметом дослідження є дидактичні умови, засоби та методика інтеграції граматичної категорії кон'юнктива в процес формування комунікативної компетентності старшокласників.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі **завдання**:

- 1) проаналізувати теоретичні засади формування комунікативної компетентності у шкільному курсі іноземної мови;
- 2) дослідити функціональні особливості кон'юнктива в системі німецької мови та можливості його комунікативного застосування;
- 3) визначити лінгводидактичні умови ефективного засвоєння кон'юнктива у старшій школі;
- 4) обґрунтувати наукові підходи до розробки вправ для формування граматичних навичок у старшокласників;

- 5) проаналізувати чинні шкільні підручники українського та німецького видання щодо представлення теми "Konjunktiv";
- 6) розробити систему вправ для формування навичок вживання кон'юнктива в усному та писемному мовленні;

У роботі були використані такі **методи**: аналіз і синтез науково-методичної літератури з методики викладання іноземних мов, граматики, психолінгвістики; абстрагування; дискриптивний і структурно-семантичний аналіз мовного матеріалу; компаративний і контент-аналіз чинних підручників та навчальних матеріалів з німецької мови.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексності експлікації німецького кон'юнктива як засобу формування комунікативної компетентності учнів на основі функціонально-комунікативного підходу до вивчення граматики, а також у розробці типології вправ для засвоєння цього граматичного феномена.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані: у практиці викладання німецької мови в старших класах загальноосвітніх закладів; при підготовці методичних рекомендацій для вчителів; при укладанні навчальних посібників і робочих зошитів; у закладах загальної середньої освіти для підвищення кваліфікації вчителів іноземних мов.

Проміжні результати дослідження **апробовано** на звітній науково-практичній конференції студентів факультету української та іноземної філології ДДПУ ім. Івана Франка (травень 2025 р.). Крім цього, у фаховому виданні категорії Б опубліковано статтю: Радченко О.А., Пакула Ю.Р. Комунікативна спрямованість шкільного підручника з іноземної мови у контексті формування граматичної компетентності (на прикладі німецького кон'юнктива). *Вісник науки та освіти. Серії: Філологія; Педагогіка; Соціологія; Культура і мистецтво; Історія та археологія*. 2025. № 8(38). С. 611–625

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЇ НІМЕЦЬКОГО КОН'ЮНКТИВА У ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

1.1. Комунікативна компетентність як мета навчання іноземної мови в старшій школі

Комунікативна компетентність є центральною метою навчання іноземної мови в старшій школі, оскільки вона забезпечує формування в учнів здатності ефективно використовувати мову в повсякденному житті. На сьогодні, коли міжкультурна взаємодія стає невід'ємною частиною соціального, академічного та професійного життя, комунікативна компетентність набуває особливого значення. Вона дозволяє учням не лише опанувати мовні структури, але й застосовувати їх у соціокультурному контексті, враховуючи прагматичні та дискурсивні аспекти. У старшій школі, де учні готуються до вступу у вищі навчальні заклади або початку професійної діяльності, розвиток комунікативної компетентності сприяє формуванню універсальних навичок, які є затребуваними в теперішньому суспільстві.

Комунікативна компетентність, за визначенням Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (CEFR), охоплює три основні складові: *лінгвістичну*, *соціолінгвістичну* та *прагматичну*. **Лінгвістична компетентність** передбачає знання граматичних конструкцій, лексичного запасу, фонетичних особливостей та орфографії, що формують основу мовної системи. Ця складова є необхідною, але недостатньою умовою для ефективного спілкування, оскільки володіння мовними засобами без розуміння їхнього контекстуального використання обмежує комунікативні можливості. **Соціолінгвістична компетентність** зосереджена на розумінні культурних норм, етикету та соціальних реалій, що дозволяють учням адаптувати своє мовлення до конкретної аудиторії чи ситуації. Наприклад, вміння розрізняти формальний і неформальний стилі або використовувати відповідні привітання в різних культурних середовищах є ключем для

успішної комунікації. *Прагматична компетентність*, у свою чергу, передбачає здатність використовувати мову для досягнення конкретних комунікативних цілей, таких як переконання, висловлення емоцій, прохання чи вибачення. Вона включає розуміння імпліцитних значень, інтонаційних моделей та невербальних засобів спілкування [42, с. 132–133].

У старшій школі комунікативна компетентність набуває особливого значення через вікові та соціальні особливості учнів. У віці 16–18 років вони перебувають на етапі формування ідентичності, розвитку критичного мислення та підготовки до самостійного життя. Навчання іноземної мови в цей період має не лише забезпечити знання мови як такої, але й сприяти розвитку соціальних та когнітивних навичок, необхідних для інтеркультурної взаємодії.

Методологічна основа формування комунікативної компетентності базується на *комунікативному підході*, який акцентує увагу на інтерактивних та практичних аспектах навчання. Цей підхід передбачає використання автентичних матеріалів, таких як тексти, аудіо- та відеозаписи, які відображають автентичні мовленнєві ситуації [2]. У старшій школі доцільно застосовувати завдання, орієнтовані на розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності: говоріння, аудіювання, читання та письма. Вони сприяють розвитку комунікативних навиків учнів, формують здатність до відповідного висловлювання в різних соціальних та культурних контекстах, а також стимулюють творчий підхід у процесі навчання. Крім того, інтеграція міжвиду мовленнєвої діяльності забезпечує більш ефективне засвоєння граматичних та лексичних структур, оскільки учні використовують їх у різних комунікативних ситуаціях, що відповідає принципам *компетентнісно-орієнтованого підходу*.

Особливу увагу в процесі формування комунікативної компетентності приділено *міжкультурному компоненту*. Вивчення іноземної мови в старшій школі не обмежується лінгвістичними аспектами, а передбачає ознайомлення з культурою країн, мова яких вивчається, тобто країнознавчими. Це передбачає усвідомлення традицій, цінностей і соціальних норм, які

визначають вибір та реалізацію комунікативних стратегій. Наведемо приклад з лексичним компонентом, в німецькій мові такі фразеологізми, як *"ins kalte Wasser springen"*, *"etwas durch die Blume sagen"* та ін., відображають культурні особливості, які потребують пояснення для правильного використання. Учні повинні навчитися не лише розпізнавати вирази такого типу, але й розуміти їхнє культурне підґрунтя, щоб уникнути непорозумінь у міжкультурній комунікації. У цьому випадку ключовим є виховання толерантності, здатності до емпатії та відкритості до інших культурних горизонтів, що складає невід'ємну складову комунікативної компетенції.

Попри очевидні переваги комунікативного підходу, його реалізація в старшій школі супроводжується низкою методичних та організаційних викликів. По-перше, обмежена кількість навчальних годин часто не дозволяє повною мірою реалізувати *практико-орієнтований підхід* [1, с.5]. По-друге, брак автентичних матеріалів або недостатнє технічне забезпечення в деяких школах може ускладнювати створення реальних комунікативних ситуацій. По-третє, індивідуально-психологічні особливості учнів, такі як мовленнєва тривожність або низький рівень мотивації, можуть перешкоджати ефективному формуванню комунікативної компетентності. Для подолання цих викликів необхідно використовувати *диференційований підхід*, адаптуючи завдання до рівня підготовки учнів, а також інтегрувати проєктну діяльність, яка мотивує їх до активної участі у процесі навчання.

Оцінювання комунікативної компетентності також вимагає особливого підходу. Традиційні методи, такі як письмові тести чи граматичні вправи, не дозволяють повною мірою оцінити здатність учнів використовувати мову в реальних ситуаціях. Натомість, доцільно застосовувати комплексне оцінювання, яке включає аналіз усних виступів, діалогів, есе, а також проєктних робіт. Наприклад, за допомогою створення презентацій німецькою мовою на актуальну тему можна оцінити не лише лінгвістичні знання, але й уміння структурувати інформацію, використовувати відповідний матеріал та враховувати культурний контекст. До цього ж, самооцінювання та рефлексія

допомагають учням усвідомити власний прогрес і визначити напрями для вдосконалення.

Оволодіння іноземною мовою на рівні сформованої комунікативної компетентності значно розширює можливості особистості щодо участі в міжнародних освітніх програмах, академічній мобільності та професійному саморозвитку. Зокрема, учні, які вільно володіють німецькою мовою, здатні брати участь у міжнародних конференціях, проходити стажування за кордоном, а також ефективно комунікувати з носіями мови. Водночас розвиток комунікативної компетентності тісно пов'язаний із психологічними аспектами, а саме з формуванням критичного мислення, що виявляється у здатності учнів до всебічного аналізу інформації, її інтерпретації з різних точок зору та аргументованого висловлення власної позиції. Варто врахувати, що коректно сформована комунікативна компетентність становить важливу складову професійної компетентності особистості.

Беручи до уваги *іншомовну освіту*, за своєю природою – це не просто накопичення знань та відпрацювання навичок з іноземної мови, а й занурення у культуру народу, мову якого вивчають. Інакше кажучи, йдеться про *лінгвокультурну освіту*, кінцевим продуктом якої має бути багатомовність членів суспільства, що розуміють свою приналежність до конкретного етносу та здатні до самовизначення у світі. Залучаючи майбутніх членів українського суспільства до культури інших народів, вивчення іноземних мов стимулює розвиток міжкультурної компетентності, формує вміння орієнтуватися в реаліях сучасного полікультурного та інформаційного соціуму, а також забезпечує налагодження та підтримку комунікаційних зв'язків з представниками різноманітних мов та культур [17].

З огляду на це, можна з впевненістю стверджувати, що іншомовна комунікативна компетентність повинна розглядатися як один з найважливіших аспектів у процесі вивчення іноземних мов. Це питання активно вивчали багато фахівців, зокрема: О. Бреус, А. Варданян, Є. Полат, Ю. Редько, Н. Самойленко. Однак, початкове осмислення терміну *"іншомовна*

комунікативна компетентність" належить американському мовознавцю Н. Хомському, який вперше застосував концепт *"linguistic competence"* у контексті теорії мови, аналізуючи аспекти генеративної граматики. Науковець трактував *"компетентність"* як ключову здатність для мовленнєвої практики, що охоплює розуміння та створення безлічі коректних речень, базуючись на опанованих знаках та правилах їх комбінування. Згідно з поглядами Н. Хомського, процес комунікації формується в процесі навчання та функціонує як комплексна структура [пор.: 17]. Для ефективного використання цієї структури необхідно постійно вдосконалювати комунікативні здібності та набувати нових навичок. Ключовими компонентами цієї системи виступають: взаємний обмін інформацією, присутність того, хто передає інформацію та того, хто її сприймає, а також визначене середовище та сфера комунікації.

Д. Хаймс висунув ідею тлумачення комунікативної компетентності як комплексу знань проте, як доречно використовувати мову в певних обставинах, а також як навички, що дозволяє індивідам активно брати участь у мовленнєвих актах. На його думку, мовне володіння вимагає розуміння не тільки граматичних правил і лексичного запасу, але й соціального контексту їхнього застосування [детально див.: 63].

На значущості іншомовної комунікативної компетентності акцентується у "Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти: вивчення, викладання та оцінювання", метою яких є сприяння співпраці між учителями як у межах Європи, так і поза її межами. У документі підкреслюється, що використання мови пов'язане з діяльністю індивідів як окремих особистостей і як соціальних представників, котрі розвивають комплекс компетентностей, серед яких провідне місце належить *комунікативній мовленнєвій компетентності*. Сформовані компетентності реалізуються у міру необхідності в різних ситуаціях залежно від умов та потреб, забезпечуючи здійснення різних видів мовленнєвої діяльності, зокрема процесів продукування й сприйняття текстів, що стосуються певних тематичних сфер. Як інтегрована сукупність знань, умінь і характерних рис, які дозволяють

особистості виконувати певні дії, компетентності поділяються на два основні типи: *загальні* – не специфічні для мовленнєвої діяльності, але необхідні для будь-якого виду діяльності, включно з мовленнєвою; та *комунікативні мовні компетентності* – ті, що забезпечують людині можливість діяти, використовуючи специфічні лінгвістичні засоби [15, с. 25, 28].

У "Плані дій щодо створення єдиного європейського індикатора провідних компетентностей" (The European Indicator of Language Competence) іншомовна компетентність розкривається крізь призму трьох взаємопов'язаних компонентів:

- **лінгвістична компетентність** – система внутрішньо засвоєних знань про функціонування іноземної мови, яка виявляється у практиці мовленнєвої діяльності;
- **соціальна компетентність** – охоплює соціокультурний, соціолінгвістичний і професійний виміри, що сприяють реалізації основної мети сучасної освіти, коли іноземна мова виступає засобом соціокультурного розвитку особистості та збагачення знаннями нової культури;
- **комунікативна компетентність** – володіння правилами, притаманними кожному висловлюванню та підпорядкованими загальним закономірностям граматики, що забезпечує ефективне використання мови в процесі комунікації [69].

Підходи до визначення сутності іншомовної комунікативної компетентності, закладені у "Рекомендаціях" та "Плані дій", отримали подальший розвиток і уточнення в наукових працях дослідників, які зосереджуються на проблематиці підвищення рівня іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців.

До визначення сутності "*іншомовної комунікативної компетентності*" звертається Н. Копилова, яка у рамках акмеологічного підходу, розглядає її як багаторівневу інтегральну характеристику особистості, що забезпечує ефективне вирішення проблемних ситуацій і освітніх завдань різного рівня

складності в сфері іншомовної взаємодії. Суб'єкт, який досяг високого рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності, здатний продуктивно застосовувати свої іншомовні навички та компетенції у різноманітних професійних і практичних ситуаціях [29, с. 33].

I. Секрет тлумачить іншомовну комунікативну компетентність як багатогранне особистісно-професійне явище. Вона виражається в психологічній та операційно-технічній готовності людини до успішної, результативної та продуктивної професійної діяльності. Ця діяльність здійснюється з використанням засобів іноземної мови або в контексті іншомовної культури, сприяючи ефективній взаємодії з оточенням. При цьому підкреслюється тісний взаємозв'язок між роботою, професійними навичками фахівця та його здатністю спілкуватися іноземною мовою [41].

Подібної позиції дотримується І. Ставицька, наголошуючи на тому, що іншомовна комунікативна компетентність – важливий елемент професійного становлення особистості. Вона трактує її як комплекс знань, вмінь, навичок, а також здатність до спілкування з тими, хто представляє інші лінгвостнокультурні спільноти. Тому в процесі її формування "необхідно розвивати компетентність у всіх видах мовленнєвої діяльності, а також відповідні мовні знання з граматики, лексики та випадків автентичного формування мови" [45, с. 282]. При цьому слід враховувати, що володіння іноземною мовою є лише одним із компонентів іншомовної комунікативної компетентності, оскільки окрім практичного мовного досвіду надзвичайно важливим є розвиток іншого образу свідомості, а також готовність до "осмислення соціокультурного портрету країни мови, яка вивчається та її носіїв, володіння мовним тактом і дотримання соціокультурних норм ввічливості" [45, с. 284].

Дефініцію для поняття "іншомовна комунікативна компетентність" в науковий обіг запровадила С. Ніколаєва, постулювавши, що це – "здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання. Вона базується на знаннях, навичках і вміннях, але ними

не вичерпується, обов'язково охоплюючи особистісне ставлення до них людини, а також її досвід, який дає змогу "вплести" ці знання в те, що вона вже знала, та її спроможність збагнути життєву ситуацію, у якій вона зможе їх застосувати" [33, с. 13].

Отже, якщо професійна компетентність визначається рівнем засвоєння ключових базових компетенцій – сукупності знань, умінь, навичок і способів діяльності, що становлять компоненти змісту навчання й необхідні для ефективного виконання завдань у конкретній предметній або процесній сфері, – то іншомовну комунікативну компетентність можна розглядати як інтегрований набір компетенцій, що включає такі її різновиди:

- *лінгвістичну компетенцію* (володіння мовними засобами, знання мовного матеріалу, правил його оформлення й оперування ним);
- *тематичну компетенцію* (володіння екстралінгвістичною інформацією);
- *прагматичну компетенцію* (здатність логічно пов'язувати речення з метою продукування зв'язних відрізків мовлення);
- *соціокультурну компетенцію* (знання соціокультурного контексту);
- *компенсаторну компетенцію* (уміння досягати взаєморозуміння);
- *навчальну компетенцію* (уміння користуватися довідковою літературою та словником для забезпечення адекватного засвоєння мови з метою професійного спілкування);
- *комунікативну компетенцію* (уміння спілкуватися без створення напруги зі співрозмовником, співпрацювати з ним) [50, с. 233].

Перспективи удосконалення процесу формування комунікативної компетентності учнів старшої школи пов'язуються із впровадженням новітніх технологій та реалізацією міждисциплінарного підходу до навчання. Зокрема, використання сучасних інформаційно-комунікаційних засобів, таких як інтерактивні платформи та мультимедійні матеріали, дозволяє створювати цікаве навчальне середовище, яке стимулює активну мовленнєву діяльність та

індивідуалізує процес навчання. Беручи до уваги міждисциплінарний підхід, поєднуючи вивчення іноземної мови з іншими предметами, такими як історія, література чи економіка, він сприяє глибшому розумінню культури та підвищує мотивацію учнів.

Отже, комунікативна компетентність як мета навчання іноземної мови в старшій школі є комплексом, який охоплює лінгвістичні, соціокультурні та прагматичні аспекти. Її формування сприяє підготовці учнів до ефективної міжкультурної взаємодії, розвитку універсальних навичок та адаптації до вимог сучасного світу. Для досягнення цієї мети необхідно використовувати комунікативний підхід, інтерактивні методи навчання, автентичні матеріали та комплексне оцінювання. Подолання наявних викликів та інтеграція сучасних технологій відкривають нові можливості для вдосконалення процесу навчання, роблячи його більш ефективним і актуальним для потреб учнів старшої школи.

1.2. Сутність та функції кон'юнктива в німецькій мові

Німецька мова характеризується високим ступенем розвитку системи граматичних категорій, серед яких особливе місце займає *кон'юнктив* – система спеціальних дієслівних форм, що передають ймовірну, бажану або описувану дію з точки зору суб'єктивного сприйняття мовця. Його семантика стає зрозумілою через контраст з дійсним способом. Якщо індикатив виражає подію як таку, що відбувається в реальності, то кон'юнктив у своєму первісному значенні вказує на події, що є опосередкованими, нереальними або потенційно ще не відбулися.

У німецькій мові кон'юнктив представлений складною парадигматичною системою, що варіюється відповідно до граматичних категорій особи, числа, часу та стану. Темпоральна система форм кон'юнктива корелює з часовими категоріями, які притаманні індикативу (*Präsens*, *Präteritum*, *Perfekt*, *Plusquamperfekt*, *Futur I*, *Futur II*, а також дві допоміжні форми: *Konditionalis I* та *Konditionalis II*), зберігаючи структурну аналогічність

у морфологічному та семантичному аспектах. До *Konjunktiv I* належать: Präsens, Perfekt, Futur I та Futur II. Ці форми класифікуються як *презентні*, оскільки відмінювана частина присудка зберігає морфологічні характеристики Präsens. Із зазначених часових форм лише Präsens виконує функцію вираження модального значення реалізованого припущення. До *Konjunktiv II* належать форми Präteritum, Plusquamperfekt, Konditionalis I та Konditionalis II. Вони також ідентифікуються як *претеритальні* форми, оскільки змінюване дієслово відмінюється відповідно до категорії Präteritum. Семантичний спектр цих форм є широким, проте всі значення можуть бути зведені до категорії припущення в різних його варіаціях – від гіпотетичного висловлення до повної неможливості реалізації [14, с. 286, 298].

У порівнянні Konjunktiv II має значно ширшу сферу вживання, ніж Konjunktiv I. Частина форм кон'юнктива демонструє багатофункціональність у різних контекстах, що зумовлює їхню взаємозамінність. Таким чином, їхній аналіз, на наш погляд, доцільно здійснювати не за часовим аспектом, як це має місце в індикативі, а з урахуванням чотирьох модальних категорій вживання кон'юнктива.

Кон'юнктив є тією граматичною категорією у німецькій мові, яка виконує низку важливих функцій у синтаксичній і семантичній організації мовлення. Обидві основні форми умовного способу, які зазначено вище, мають своє функціональне призначення та особливості вживання, які можна поділити на декілька категорій.

До *першої категорії* форм кон'юнктива належать форми *теперішнього часу Konjunktiv I*, які, попри свою морфологічну простоту, характеризуються широким функціональним діапазоном та значною стилістичною варіативністю [68]. Їхнє вживання охоплює не лише сферу непрямої мови, але й низку експресивно-модальних сфер, характерних для публіцистичного, художнього, офіційно-ділового та навіть науково-технічного стилів.

Одним із перших і водночас найхарактерніших випадків уживання Konjunktiv I є *вираження бажання*, здебільшого такого, що має позитивну

конотацію і вважається потенційно реалізованим [13]. Ця функція найчастіше реалізується в патетичному або урочистому контексті – у девізах, гаслах, побажаннях, моральних максимах чи філософських судженнях. Типовими синтаксичними моделями є вказівні речення без граматичного підмета, що апелюють до загальнолюдських цінностей. Проілюструємо цей випадок вживання граматичної одиниці за допомогою таких прикладів:

- *Edel sei der Mensch, hilfreich und gut!* (Й.-В. Гете)
- *Es lebe unsere Heimat!*
- *Möge das neue Lebensjahr dir viel Glück bereiten!* – Тут варто зазначити, що формула "möge + Infinitiv" стала сталою конструкцією для формулювання побажань, подібно до українського "хай...".

Konjunktiv I може також виступати засобом **вираження наказу** або **прохання**, зверненого до третьої особи однини [13]. Наприклад:

- *Komme er mit uns!*
- *Rette sich, wer kann!*

Подібні форми часто вживаються для урочистого, загального або іронічного заклику, де немає конкретного адресата.

Особливу функціональну нішу займає Konjunktiv I **у фаховому, інструктивному мовленні**, зокрема в технічній літературі, кулінарних рецептах, настановах, протоколах тощо [11]. Йдеться про випадки, коли інструкція подається в безособовій формі з неозначено-особовим займенником "man" або ж із модальними конструкціями типу *man beachte, man merke sich, man vergleiche* тощо. Таке вживання надає тексту відтінку об'єктивності та є безособовим, що притаманне технічному дискурсу. Для підтвердження цієї тези розглянемо приклади:

- *Man stelle die Mischung kalt.*
- *Man wasche Reis, trockne ihn, gebe ihn in das heiße Öl.*

Цей тип синтаксичних структур виконує роль стандартної інструктивної формули, що дає змогу уникнути особових форм і підкреслити універсальний характер рекомендації.

Ще однією специфічною моделлю використання Konjunktiv I є так звані **автореференційні конструкції** [37, с. 21], які часто застосовуються в академічних або наукових текстах для уникнення зайвого вживання особового займенника "wir" у фразях типу "*wir möchten betonen, wir wollen zeigen*" тощо. Натомість вживається конструкція з "*es sei*" у поєднанні з дієприкметником минулого часу (*Partizip II*), що надає висловлюванню нейтрального, об'єктивного характеру, як наприклад:

- *Es sei erwähnt, dass...* – "Слід згадати, що..."
- *Es sei bemerkt, dass...* – "Слід зазначити, що..."
- *Es sei hervorgehoben, dass...* – "Слід підкреслити, що..."
- *Es sei darauf hingewiesen, dass...* – "Слід звернути увагу на те, що..."
- *Es sei betont...* – "Слід наголосити на тому, що..."

До особливої групи вживання презентних форм Konjunktiv I належать **усталені вирази** з високим ступенем ідіоматичності, що є частиною художнього, публіцистичного або розмовного мовлення. Наведемо декілька прикладів:

- *Du musst es finden, koste es, was es koste.*
- *Wir werden weiter arbeiten, geschehe, was da wolle.*

Ці конструкції мають експресивний характер і зберігають форму теперішнього часу навіть при посиленні на майбутні або гіпотетичні ситуації.

З морфологічного погляду, форми Konjunktiv I утворюються від основи інфінітива дієслова з додаванням спеціальних закінчень (-e, -est, -e, -en, -et, -en). У багатьох випадках вони збігаються з формами індикативу, особливо в множині, що створює потенційну неоднозначність, яку німецька мова компенсує за допомогою контексту або переходу до конструкцій із "würden + інфінітив"

До другої категорії форм умовного способу в німецькій мові належать **претеритальні форми Konjunktiv II**, що утворюються від Präteritum сильних дієслів або за допомогою допоміжних дієслів "*würde*" (Konditionalis) та "*hätte/wäre*" (Plusquamperfekt). Вони виконують ключову роль у вираженні

нереальної, уявної або бажаної ситуації та широко застосовуються в мовленні для передачі гіпотетичних, емоційно забарвлених чи суб'єктивно оцінених подій [14, с. 299].

Ці форми відзначаються суворою темпоральною диференціацією, оскільки *Konjunktiv Präteritum* вказує на уявну або потенційно нереальну дію, актуальну у теперішньому чи майбутньому часі, а *Konjunktiv Plusquamperfekt* використовується для позначення ситуацій, що не відбулися у минулому, але які розглядаються як можливі за інших умов. Варто зазначити, що обидві форми можуть функціонально заміщуватись відповідно формами *Konditionalis I* (теперішнє/майбутнє) та *Konditionalis II* (минуле).

Однією з базових семантичних функцій *Konjunktiv II* є передача **гіпотетичної можливості**. Це стосується ситуацій, які можуть відбутися за певних умов, але їх реалізація наразі не є підтвердженою або гарантованою. Такі речення часто містять модальні дієслова "*könnte*", "*möchte*", "*würde*", які сигналізують про невпевненість, побажання або можливість [23]. Наприклад:

- *Es könnte morgen schneien.*
- *Max würde so gerne hier noch ein paar Wochen bleiben.*

Konjunktiv II також широко використовується у підрядних умовних реченнях (переважно з *wenn*) для вираження **ситуацій, що суперечать дійсності** [26]. Така форма є типовою для контекстів гіпотетичного мислення. Звернімо увагу на ці речення:

- *Mit einem Taxi kämen wir schneller an!*
- *Marcel hätte sich gerne an diesen Gesprächen beteiligt.*

У випадку **нереалізованих зобов'язань**, часто з використанням модальних дієслів "*müssen*", "*sollen*", "*dürfen*", застосовується *Plusquamperfekt Konjunktiv II* [30]. Ці конструкції виражають оцінку пропущеної або невиконаної дії у минулому. Для прикладу:

- *Sie hätten die Arbeit vorbereiten müssen / sollen.*
- *Er hätte das Buch nicht vergessen dürfen.*

Ще одна характерна функція – вираження *перерваної або майже здійсненої дії* [31]. Ці конструкції часто містять адвербіальні модифікатори як *"fast", "beinahe", "um ein Haar"*. Наприклад:

- *Fast hätten sie sich heute verspätet.*
- *Er wäre in der Prüfung beinahe durchgefallen.*

У мовленні часто трапляються випадки, коли за допомогою Konjunktiv II мовці формулюють *припущення* або оцінюють ситуацію як імовірну, проте неперевірену. Це стосується як фактів, що можуть відбутися, так і ймовірної поведінки людей [46]. Звернімо увагу на ці речення:

- *Nicht viele würden von ihm so gesprochen haben.*
- *Klaus wäre ein guter Mensch.*

У низці випадків претеритальні форми умовного способу втрачають ознаку гіпотетичності й набувають інших функцій, зокрема ввічливості, емоційного забарвлення або риторичного ефекту. У реченнях, які виражають стриманість щодо співрозмовника, демонструють ввічливість та також прагнення мовця не показувати свою позицію як домінуючу, застосовується форма умовного способу, яка називається *дипломатичною* [32]. Ось декілька прикладів:

- *Ich wäre anderer Meinung.*
- *Sie dürften sich geirrt haben.*
- *Könnten Sie bitte das Fenster aufmachen?*
- *Wer wäre der Nächste?*

Існує ще один вид умовного способу – *констатуючий*, який характеризується твердженнями з емоційним відтінком [32]. Як правило, у таких конструкціях йдеться про досягнення результату, який є важким для реалізації або малоімовірним, наприклад:

- *Das wäre alles, danke.*
- *Da wären wir endlich!*
- *Das wäre getan.*

До *третьої категорії* речень із використанням умовного способу Konjunktiv II належать конструкції, що репрезентують різні типи нереальних складнопідрядних речень: *умовні, бажальні, компаративні, концесивні та наслідкові*. Усі ці типи мають спільну рису – вони реалізують модальність гіпотетичності або нереальності, тобто вказують на події, які або не можуть бути реалізовані, або сприймаються як уявні, малоймовірні або повністю виключені в контексті реального. Використання форм Konjunktiv II у таких реченнях відіграє ключову роль у граматичній репрезентації нереальності, емоційної дистанції, суб'єктивного погляду чи ввічливого мовленнєвого акту.

Насамперед слід виокремити **нереальні умовні речення (irreale Konditionalsätze)**, які відрізняються від реальних тим, що не описують об'єктивно існуючу умову, а позначають уявну або гіпотетичну передумову. Вони вводяться сполучниками "*wenn*", "*falls*", "*im Falle dass*" або функціонують у безсполучниковій формі з інверсійним порядком слів. Для теперішнього або майбутнього часу в таких реченнях використовується *Konjunktiv Präteritum*, а для вираження нереальної ситуації в минулому – *Konjunktiv Plusquamperfekt*. У разі, коли форми Konjunktiv збігаються з Indikativ, в головному реченні вживається конструкція "*würde + Infinitiv*" (Konditionalis I або II) [28]. Наприклад: *Wenn ich die Aufgabe besser verstanden hätte, hätte ich sie richtig gelöst* або *Hätte ich mehr Zeit, würde ich dich besuchen*. Альтернативно нереальна умова може бути передана за допомогою речень із сполучниками *sonst* або *andernfalls*, наприклад: *Er hat verschlafen, sonst wäre er pünktlich gekommen*. У таких випадках умовність виражається лише в другій частині, тоді як перша може бути в індикативі.

Другим важливим типом є речення, що репрезентують **нереальне бажання (irreale Wunschsätze)**, які фіксують бажання, що або не здійснилось, або малоймовірне для реалізації. Вони можуть бути повними або еліптичними, зі сполучником ("*wenn*", рідше "*dass*") чи без нього. *Konjunktiv Präteritum* та *Konditionalis I* вказують на теперішнє чи майбутнє бажання, а *Konjunktiv Plusquamperfekt* – на минуле, що вже не може бути змінене [35]. Часто такі

конструкції супроводжуються частками "doch", "nur", "doch nur", що посилюють емоційне забарвлення, як у: *Wenn er nur hier wäre!*, *Wäre er doch mitgekommen!*, *Hätte ich das nur früher gewusst!*.

Наступну підкатегорію становлять **нереальні компаративні речення (irreale Vergleichssätze)**, які вводяться сполучниками *als ob*, *als wenn*, *wie wenn*, рідше *als*. Вони вказують на ситуацію, яка сприймається мовцем як уявна або вигадана, наприклад: *Er spricht so, als ob er alles wüsste* або *Es schien, als habe er ihn schon lange gekannt*. У компаративних реченнях форми Konjunktiv не мають абсолютного часового значення, а лише позначають відношення дій підрядного та головного речень за принципами одночасності, передування або послідовності. Особливо часто вони трапляються після дієслів, що виражають сприйняття або уявлення, таких як *scheinen*, *wirken*, *aussehen*. [62] Наприклад: *Mir schien, als ob er das schon oft gemacht hätte*.

Окрему групу утворюють **нереальні концесивні речення (irreale Konzessivsätze)**, які демонструють припущення, що не має реального впливу на дію головного речення. Вони вводяться сполучниками "*auch wenn*", "*selbst wenn*", "*wenn*", іноді в безсполучниковій формі з дієсловом на першій позиції [37, с. 57]: *Hätte ich auch Zeit, ich würde nicht gehen*. У таких конструкціях підрядне речення позначає недостатню, уявну або неможливу причину, яка не здатна змінити результат. Порядок компонентів у реченні часто змінений: у головному реченні допустимий порядок, притаманний незалежному висловлюванню. Наприклад: *Auch wenn er krank wäre, ich würde ihn trotzdem besuchen*. Особливий випадок становлять стійкі вирази на зразок "*sei es noch so...*", "*wie dem auch sei*", "*koste es*", "*was es wolle*", які також базуються на умовному способі та мають інтерактивне або імперативне значення.

Ще одним значущим типом є **нереальні наслідкові речення (irreale Folgesätze)**, які передають не реалізований або малоімовірний наслідок дії з головного речення. Вони вводяться сполучником "*als dass*" і завжди вживаються після головного речення, що містить корелятиви "*zu*" або "*genug*" [37, с. 63]. Наприклад: *Das Wasser ist zu kalt, als dass man darin baden könnte*. У

таких конструкціях *Konjunktiv II* використовується лише в підрядному реченні і слугує граматичним маркером потенційної нереальності. Для позначення минулого часу вживається *Konjunktiv Plusquamperfekt*: *Das Wasser war zu kalt, als dass man darin hätte baden können*. Аналогічно, у реченнях зі сполучником "*ohne dass*" (негативний наслідок) *Konjunktiv* також підкреслює відсутність дії: *Er hat sich bemüht, ohne dass er Erfolg gehabt hätte*.

Отож, третя категорія речень із *Konjunktiv II* охоплює цілу низку синтаксичних структур, які об'єднує граматичне оформлення нереальної предикації. Їх функціонування забезпечує не лише передачу гіпотетичності чи емоційної забарвленості, а й виконує важливу стилістичну та прагматичну роль. Опанування вживання таких конструкцій є необхідним етапом для формування успішної, розвинутої граматичної і комунікативної компетентності в процесі вивчення німецької мови.

До *четвертої категорії* відносять непряму мову, тобто опосередковане передавання висловлення іншої особи. Зазвичай вона залежить від дієслів мовлення чи мислення (*sagen, erzählen, berichten, meinen, glauben* тощо) й реалізується у підрядних реченнях.

Форми кон'юнктива мають відносне значення і виражають [27]:

- **одночасність** між діями увідного речення і передається теперішнім часом *Präsens*. Наприклад: *Er sagt, er komme sofort*.
- **попередність** дії по відношенню до моменту висловлення, яка передається *Perfekt* чи *Plusquamperfekt*. Наприклад: *Er sagt, er habe die Arbeit abgegeben / er hätte die Arbeit abgegeben*.
- **наступність** дій у майбутньому по відношенню до моменту висловлення, яка виражається за допомогою *Futur I* та *Konditionalis I*. Наприклад: *Er sagt, er werde die Arbeit morgen abgeben / er würde die Arbeit morgen abgeben*.

У випадках, коли форми *Konjunktiv* збігаються з *Indikativ*, надається перевага *Präteritum Konjunktiv*, наприклад: *Die Frau fragte, ob die Stunden*

rechtzeitig begannen, а також конструкції "*würde + Infinitiv*": *Sie hat mir erzählt, seine Eltern würden auf dem Lande leben*.

Таким чином, умовний спосіб у непрякій мові виконує важливу синтаксичну та стилістичну функцію, забезпечуючи точність під час відтворення чужих висловлень.

У стилістичному плані функції кон'юнктива тісно пов'язані з рівнем формальності тексту. У письмовій мові, особливо в офіційній, академічній, журналістській – переважає вживання Konjunktiv I. У розмовному стилі, де важливіша зрозумілість і простота, домінує Konjunktiv II або конструкції з *würden*. Останні мають аналітичну структуру, яка полегшує сприйняття, особливо для іноземців.

Функціонально-комунікативний аналіз свідчить, що кон'юнктив у німецькій мові – це не лише граматична форма, а багаторівнева система вираження відносин між мовцем, адресатом і висловлюваним змістом. У цьому полягає одна з головних цінностей кон'юнктива: він забезпечує гнучкість мовлення, дає змогу точніше передати внутрішній стан мовця, соціальний контекст комунікації та оцінку ситуації.

Варто відзначити й історичний розвиток системи кон'юнктива в німецькій мові. Первісно Konjunktiv I і II були спадкоємцями відповідних форм латинської мови (Subjunctivus), але з часом набула специфічної німецької морфології та синтаксичної функціональності. Відбулася функціональна спеціалізація форм: Konjunktiv I перейняв роль репродуктивної модальності, а Konjunktiv II – гіпотетичної [64, с. 330].

Таким чином, кон'юнктив у німецькій мові є важливою мовною категорією, що виконує низку ключових функцій: від граматичного позначення непрямої мови до вираження гіпотетичних, бажаних чи потенційних ситуацій. Його складна система форм і значень свідчить про високу функціональну навантаженість у межах німецької граматики. Сучасна мовна практика показує як збереження традиційних функцій кон'юнктива, так і тенденцію до спрощення його форм, зокрема через активне використання

аналітичних конструкцій. Сама ж сутність кон'юнктива полягає у його здатності відображати складну ментальну й комунікативну взаємодію між мовцем, адресатом і змістом висловлювання. Це не лише граматична категорія, а й інструмент висловлення ставлення, ввічливості, сумніву, ірреальності, що дозволяє зробити мовлення багатогранним і стилістично гнучким.

1.3. Лінгводидактичні аспекти вивчення кон'юнктива у старшій школі

Опанування граматичних категорій є досить складним, поетапним процесом, що передбачає врахування системної організації мовної структури та відмінних характеристик, а також усвідомлення функціонального навантаження синтаксичних конструкцій як інструменту реалізації комунікативного наміру.

Для ефективного формування лінгвістичних понять у здобувачів освіти необхідно володіти не лише знаннями про закономірності процесу засвоєння, а й обґрунтовано добирати оптимальні шляхи його реалізації. Вибір методів і прийомів навчання має визначатися специфікою навчального матеріалу, дидактичними цілями та етапом навчального процесу. Коректне засвоєння мовних понять створює передумови для формування здатності свідомо й цілеспрямовано використовувати їх у процесі розв'язання пізнавальних і практико-орієнтованих завдань.

Грамматика – це фундамент будь-якої мови, вивчення якої озброює учнів знанням граматичної структури мови, що є основою для подальшого розвитку практичних мовленнєвих умінь та навичок. Сучасний процес формування синтаксичних знань базується на оновленому змісті лінгвістичної теорії. Цей підхід охоплює теоретичні аспекти не тільки формальних характеристик ключової комунікативної одиниці – речення, але й його семантичної та комунікативної організації в мовленні.[49] Досягнення сучасної лінгвістики у царині вивчення формальної, смислової та комунікативної структури речення

є настільки вагомими та узгодженими, що можуть суттєво покращити теоретичний рівень шкільного курсу синтаксису, слугуючи його міцною основою.

Наукова література пропонує різноманітні концептуальні підходи до організації процесу формування лінгвістичних понять у школярів. Зокрема, заслуговує на увагу концепція М. Шардакова, відповідно до якої процес має включати такі етапи [9, с.92]:

- 1) організація спостереження мовних явищ;
- 2) розширення та поглиблення спостережень;
- 3) виявлення загальних і суттєвих ознак досліджуваних мовних явищ;
- 4) уточнення й осмислення сутності понять;
- 5) формулювання визначень;
- 6) виконання практичних вправ із застосуванням нових понять і перевірка рівня їх засвоєння;
- 7) подальше розширення й поглиблення засвоєного понятійного матеріалу.

Вивчення досліджуваної одиниці – кон'юнктива в старшій школі пов'язане з низкою лінгводидактичних викликів, що вимагає застосування певних стратегій для їх подолання. Передусім, слід зазначити, що кон'юнктив як граматична категорія є однією з найскладніших для вивчення у шкільному курсі німецької мови, оскільки поєднує в собі морфологічну складність формотворення, синтаксичну специфіку побудови речень та прагматичну маркованість щодо ситуацій мовлення. У зв'язку з цим його успішне засвоєння неможливе без впровадження чітко скоординованих, методично виважених стратегій, які сприяють подоланню граматичних, когнітивних та комунікативних труднощів.

По-перше, необхідність впровадження спеціальних стратегій зумовлюється функціонально-комунікативною специфікою кон'юнктива. У процесі опанування цієї граматичної одиниці учнями, для яких рідною є

українська мова, виникає низка труднощів, зумовлених явищем міжмовної **інтерференції**. Мовна інтерференція – це перенесення мовних форм, структур або правил рідної мови на мову, що вивчається [36]. У випадку з кон'юнктивом спостерігається інтерференція між українським умовним способом і німецьким Konjunktiv, оскільки обидва ці способи виконують схожі функції – виражають нереальну дію, бажання, припущення тощо. У цьому випадку можна розрізнити декілька видів інтерференції.

Формотворча інтерференція виникає тоді, коли учні автоматично переносять правила утворення українського умовного способу на німецьку мову [19]. Український умовний спосіб утворюється просто – шляхом додавання частки *би* до дієслова в минулому часі (наприклад, *я сказав би*), тоді як утворення німецького кон'юнктива вимагає спеціального суфіксування, зміни кореневих голосних (наприклад, *er kam – er käme, sie fuhr – sie führe*) або вживання допоміжних дієслів (*hätte, wäre*). Така складність спричиняє помилки через механічне спрощення, що базується на аналогії з рідною мовою.

Часова інтерференція проявляється в тому, що учні неправильно співвідносять часи в Konjunktiv із часовими значеннями українського умовного способу. [19] В українській мові єдина форма умовного способу охоплює теперішній, минулий і майбутній час (*я поїхала б учора, пішов би зараз, пішов би завтра*), тоді як у німецькій Konjunktiv має чіткі часові форми: Präteritum Konjunktiv може означати теперішній або майбутній час, а Plusquamperfekt Konjunktiv – минулий. Така різниця у часовій специфікації неочевидна для учнів, і через перенесення одноманітної часової системи української мови вони часто неправильно вживають часові форми в німецьких реченнях.

Функціональна інтерференція виникає у випадках, коли учні не враховують ширший спектр функцій Konjunktiv у німецькій мові. Якщо в українській умовний спосіб використовується в основному для вираження бажання, умовності чи припущення, то в німецькій Konjunktiv охоплює

додаткові функції – зокрема, вживання в непрякій мові, у ввічливих проханнях тощо. Учні, спираючись на обмежене функціональне поле українського умовного способу, не розпізнають усіх комунікативних значень Konjunktiv, що ускладнює розвиток прагматичної компетентності [див.: 22].

Беручи до уваги вище зазначену інформацію, можемо сказати, що проблема мовної інтерференції є поширеним явищем в опануванні граматичних конструкцій та потребує спеціального лінгводидактичного підходу, а саме прагматично-орієнтованого, який включає [39]:

- контрастивний аналіз рідної та німецької мов у викладанні;
- чітке пояснення формотворчих і функціональних відмінностей;
- багаторазове тренування вживання Konjunktiv у різних контекстах;
- використання автентичних прикладів (особливо непрямої мови).

По-друге, однією з причин доцільності використання спеціальних стратегій є морфологічна складність форм Konjunktiv I та Konjunktiv II. Наприклад, форми "sei", "hätte", "würde", "wäre" та інші є непродуктивними й віддаленими від знайомих учням форм індикативу або претериту, а тому важко сприймаються і засвоюються. Зокрема, форми Konjunktiv I іноді співпадають із формами Präsens, що викликає плутанину. Konjunktiv II, своєю чергою, має форми, ідентичні претериту сильних дієслів, що також ускладнює розрізнення. Крім того, у мовленні носіїв мови спостерігається тенденція до вживання конструкцій з "würde + Infinitiv" замість власне Konjunktiv II. Усе це свідчить про те, що стандартний підхід до пояснення граматики, так званий "правило + вправи" є недостатнім для формування стійких граматичних навичок, тому потребує доповнення методиками, які знижують когнітивне навантаження і забезпечують поетапне занурення учнів у нову граматичну систему.

Варто наголосити на тому, що складність засвоєння кон'юнктива також пов'язана із соціокультурною дистанцією. Ввічливість, стриманість, уникнення прямоти – типові риси німецькомовного мовного етикету, які реалізуються саме через граматичні форми Konjunktiv II. Наприклад, речення

"*Könnten Sie mir helfen?*", "*Hätten Sie Zeit?*" є стандартом ввічливого спілкування, натомість в українській мові подібні звернення будуються за допомогою лексичних одиниць, інтонації або часток типу "*будь ласка*". Тому без урахування соціокультурного компоненту учень може або не зрозуміти доцільність кон'юнктива, або вживати його механічно, без розуміння функції. Відповідно, виникає необхідність залучати до процесу навчання елементи лінгвокраїнознавства, інтеркультурної комунікації та моделювання ситуацій спілкування, які наближені до реальних умов.

Специфіка навчання в старшій школі передбачає високий рівень абстрагування, розвинене логічне мислення, здатність до рефлексії, але водночас – високу потребу в мотивації та прикладному, практичному застосуванні знань. Тому вивчення таких складних граматичних явищ, як кон'юнктив, має базуватись на принципах когнітивної доступності, системності, наочності та особистісної значущості [8, с. 185]. Це можливо лише за умов використання інтегрованого підходу, де граматику подається в контексті мовленнєвих дій, а навчальні завдання поєднують елементи граматики, лексики, аудіювання, говоріння та письма.

Важливим чинником є зміна ролі вчителя в освітньому процесі. Якщо раніше акцент робився на поясненні та контролі, то сучасні підходи вимагають від учителя бути наставником, який створює середовище для самостійного відкриття, дослідження та експериментування з мовою. У цьому випадку Кон'юнктив може подаватися через проблемно-пошукові завдання, дослідницькі міні-проекти, зіставлення мовних структур, аналіз автентичних джерел, а також інтерпретацію висловлювань з точки зору комунікативної доцільності.

Таким чином, необхідність застосування спеціальних лінгводидактичних стратегій у процесі вивчення кон'юнктива зумовлена високим рівнем морфологічної, функціональної, прагматичної та культурної складності цього граматичного явища. Їх застосування спрямоване на усунення формальних труднощів, забезпечення усвідомленого, контекстуального та

комунікативного засвоєння граматики, розвиток мовленнєвої та міжкультурної компетентності учнів, що є невід'ємною частиною сьогоденної іншомовної освіти.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ НІМЕЦЬКОГО КОН'ЮНКТИВА

2.1. Методологічні основи створення вправ для розвитку граматичних навичок у старшокласників

Розглядаючи методологічні основи створення граматичних вправ, доцільно проаналізувати реалізацію граматичної компетентності крізь призму комунікативної, з огляду на їхню тісну взаємозалежність у процесі опанування іноземної мови, а також сформулювати вимоги до вправ, спрямованих на ефективне засвоєння граматичного матеріалу в умовах комунікативно-орієнтованого навчання.

Згідно з дослідженнями Н. Скляренко, *граматичну компетентність* слід трактувати як здатність людини правильно продукувати усні та письмові висловлювання відповідно до граматичних правил і розуміти граматику структур, які використовуються в мовленні іншими. Граматичні знання та граматичні навички є основними компоненти граматичної компетентності [43, с. 16].

Поділяємо думку О. Касаткіної, яка зазначила, що для знання граматики достатньо вивчити певну сукупність теоретичних видань, а оволодіти граматиною означає навчитися застосовувати відповідні правила на практиці [20, с. 53].

Варто зазначити, що граматику можливо засвоїти лише через **практичну діяльність**. Саме тому, на думку багатьох філологів, лінгвістів та методологів, найефективнішим засобом формування граматичної компетентності є **система вправ**. *Під вправою* розуміється спеціально організоване в навчальних умовах багаторазове виконання окремих операцій, дій або діяльності з метою оволодіння ними або їх удосконалення. *Під системою вправ* для формування граматичної компетентності здобувачів розуміємо організацію навчальних дій, що виконуються у такій послідовності та кількості, яка враховує

закономірності формування навичок і вмінь у різних видах мовленнєвої діяльності в їх взаємодії та забезпечує максимально високий рівень оволодіння граматичним матеріалом у заданих умовах. Вважаємо, що базовими засадами для побудови системи вправ є:

- відповідність вправ рівню володіння здобувачами граматичним матеріалом (низький, середній, високий);
- вправи будуються за принципом від простого до складного (наприклад, від вправ на множинний вибір до вправ на переклад із рідної на німецьку мову);
- побудова вправ з урахуванням засвоєної лексики [44, с. 5].

Окрім цього, пропонуємо ще розглянути низку вимог, кожна з яких виконує важливу функцію в системі організації мовленнєвої діяльності.

Оскільки наше дослідження скероване на детальний розгляд комунікативної компетентності, відповідно основною вимогою є **комунікативна спрямованість** вправ, що означає переорієнтацію навчального завдання з формального засвоєння граматичних правил на вирішення практичної комунікативної задачі. Це передбачає, що учні мають функціонально використовувати цільову граматичну структуру в межах ситуації, яка наближена до реального спілкування. Йдеться не про репродукування мовленнєвих зразків задля мовної правильності як такої, а про реалізацію мовленнєвого наміру в рамках комунікативної мети.

Другою вимогою є **інтенсивність** і **змістовність** дій учнів у часі. Це означає, що вправа повинна стимулювати активне проговорення великої кількості мовних одиниць із цільовою граматичною структурою в короткий проміжок часу, що сприяє як автоматизації граматичних навичок, так і підвищенню темпу мовленнєвої діяльності.

Варто згадати **вмотивованість навчальної дії**. Під цим розуміється, що завдання має супроводжуватися чіткою відповіддю на запитання "навіщо?" – тобто учень повинен розуміти мету своєї діяльності: для чого він говорить,

слухає, читає або пише [44, с. 7]. У підручниках така мета не завжди експліцитно позначена, тому вчителю слід самостійно формувати дидактичну цінність вправи і доносити її до учнів у доступній формі. Більше того, мотивація у такому випадку виступає не лише чинником активізації, а й засобом внутрішнього залучення учня до навчального процесу.

Важливою є **наявність елементу новизни**, що має забезпечувати підтримку пізнавального інтересу та уникнення монотонності. Якщо граматичний матеріал вимагає інтенсивного засвоєння шляхом повторного опрацювання, необхідно забезпечити варіативність виконання за рахунок:

- зміни формулювання завдання (тобто мотивації)
- зміни ілюстративного матеріалу (наочності),
- зміни режимів навчальної діяльності (індивідуальний, парний, груповий, фронтальний) [47].

Повторюваність у такому контексті не сприймається як рутинна, оскільки кожне виконання включає нові вектори мислення, мовлення та сприймання.

Двоплановість завдання є необхідною умовою за якої учень виконує завдання, орієнтуючись на комунікативну або навчально-практичну мету, а вчитель у цей час реалізує власну мету – діагностику рівня засвоєння матеріалу або подальше закріплення навички, що забезпечує ефективну взаємодію між змістовим, мотиваційним і контрольним компонентами навчальної діяльності.

Оскільки культурологічний підхід у навчанні іноземних мов відіграє важливу роль, особливу увагу заслуговує **культурологічна спрямованість вправ**, яка передбачає включення у зміст завдань інформації про культуру, соціальні норми, традиції та реалії життя носіїв мови, що сприяє не лише поглибленню міжкультурної компетентності учнів, а й розширенню змісту для використання граматичних структур у різних комунікативних умовах.

З урахуванням зазначених вимог, граматичні вправи можна класифікувати за трьома групами [24]:

1) некомунікативні вправи – використовуються безпосередньо після введення граматичного явища або навіть під час його пояснення. Ці вправи зазвичай виконуються на рівні одного речення під суворим контролем учителя, у фронтальному режимі. Типовими є завдання на імітацію, підстановку, трансформацію, розширення повідомлення, короткі лаконічні відповіді на альтернативні запитання, а також вправи на самостійне використання граматичної структури в усному мовленні.

2) умовно-комунікативні вправи – характеризуються послабленим контролем з боку вчителя, тут змінюються режими виконання (робота в парах, групах), застосовуються мовні й смислові опори, з'являються елементи рольової гри. Вправи виконуються на рівні понадфразової єдності та наближаються до природної комунікативної ситуації. Завдяки таким змінам досягається більший ступінь автономності учнів і формуються передумови для переходу до справжньої комунікативної взаємодії.

3) комунікативні вправи – підпорядковані розвитку різних видів мовленнєвої діяльності. Вони повинні детермінувати часте вживання граматичної структури, яка підлягає засвоєнню, хоча у старших класах доцільно враховувати поділ граматичних структур на продуктивний і рецептивний мінімум. Якщо граматичне явище входить лише до рецептивного мінімуму, його не потрібно активно опрацьовувати у вправах на говоріння, адже учні повинні лише розпізнавати його в процесі читання або аудіювання. У таких випадках доцільно обмежитися ознайомленням учнів зі структурними особливостями та граматичним значенням конструкції.

Введення граматичного явища має відбуватися **послідовно**. На першому етапі учні *знайомляться* з граматичною структурою у контексті: вчитель пред'являє або виділяє речення з тексту, пропонуючи встановити комунікативну функцію граматичної структури. Далі подається *правило-інструкція*, яке зазвичай оформлюється як умовно-логічне твердження ("Якщо в реченні є..., то це означає..."). Граматичну структуру бажано пред'являти великими блоками. Наступним кроком є подання *структурної формули*, після

чого слідує приклад із *інтонаційною розміткою*, що сприяє розвитку фонетико-граматичної компетентності.

У процесі засвоєння відбувається поетапна робота: спочатку – виконання *некомунікативних і умовно-комунікативних вправ*, зосереджених на аналізі формальних ознак (розпізнавання, диференціація), де учні можуть міркувати вголос, звертаючи увагу на маркери граматичних значень (наприклад, допоміжні дієслова). Згодом такі дії автоматизуються, і учні демонструють розуміння без вербалізації внутрішніх операцій. Паралельно виконується читання вголос із чітким інтонаційним оформленням речень із новою граматичною структурою, що сприяє формуванню інтонаційно-граматичних зв'язків. Після цього учні виконують порівняння та контрастування нової структури з уже відомими, як за формальними, так і за семантичними характеристиками. На завершальному етапі застосовуються *комунікативні вправи*, які забезпечують автоматизацію рецептивних граматичних навичок на рівні мікротексту або цілісного зв'язного тексту, а також поступове перенесення засвоєних структур у мовленнєву практику.

Особливості організації граматичного навчання в старшій школі зумовлюють доцільність використання *дедуктивного підходу*, коли відбувається перехід від теоретичного правила до виконання вправ. Це виправдано рівнем когнітивного розвитку учнів, які здатні до абстрагування й аналітичного мислення [пор.: 51]. На даному етапі широко застосовуються правила, схеми, таблиці, а пояснення іноді може надаватись іноземною мовою, відповідно це веде до розвитку мовної автономності та міжмовної рефлексії.

Отже, саме завдяки правильному інтегрованому використанню вищезазначених підходів та вимог можливо досягти високого рівня сформованості граматичної компетентності як складової загальної комунікативної компетенції учнів.

2.2. Аналіз підручників та навчальних матеріалів з німецької мови щодо подання теми "Konjunktiv"

Оцінювання змістового та методичного наповнення підручників та навчальних матеріалів з німецької мови щодо подання теми "Konjunktiv" є актуальним завданням лінгводидактики, оскільки якість і структура цих матеріалів безпосередньо впливають на ефективність засвоєння учнями складних граматичних явищ. У нашому випадку важливо оцінити, як підручники пояснюють форми та функції кон'юнктива, які методичні підходи використовують, як інтегрують культурний і комунікативний аспекти, а також наскільки вони враховують сучасні освітні технології та потреби учнів.

Для аналізу підручників необхідно визначити критерії оцінки, які охоплюють змістову наповненість, методичну організацію, доступність викладу, інтерактивність і культурну релевантність. *Змістова наповненість* передбачає повноту пояснень форм Konjunktiv I та Konjunktiv II, а також їхніх семантичних і прагматичних функцій, таких як непряма мова, ірреальні умови чи ввічливі прохання. *Методична організація* включає послідовність викладу, використання вправ і прикладів, а також інтеграцію комунікативного підходу. *Доступність* викладу оцінюється через зрозумілість пояснень і адаптацію до рівня учнів. *Інтерактивність* передбачає наявність завдань, які стимулюють активну участь, наприклад, рольові ігри чи проєктна діяльність. *Культурна релевантність* стосується відображення соціокультурних норм німецькомовного суспільства, таких як використання кон'юнктива для ввічливості.

Для здійснення аналізу було обрано популярні підручники з німецької мови українського та німецького видань, що використовуються в процесі навчання у закладах загальної середньої освіти. Зокрема, розглядалися такі: "*Genial. Deutsch für Jugendliche*" авторства Зари Флер, Міхаеля Кoenіга, Петри Файфгофер, Маргарети Роді та Кордули Шуріг, а також підручник "*Німецька мова для 11 класу (рівень стандарту)*" під редакцією Світлани Сотникової та Ганни Гоголевої.

Розглянемо декілька вправ з підручника *"Genial. Deutsch für Jugendliche"* на вживання досліджуваної граматичної одиниці Konjunktiv II. **Вправа 3** (див. ілюстр.1) у розділі "Niemand ist perfekt" ефективно поєднує роботу з граматиною (Konjunktiv II) і розвиток комунікативної компетентності учнів. Змістова наповненість завдань спрямована на формування вміння висловлювати бажання, прагнення та уявляти нереальні ситуації. У **вправі 3а** подано реалістичні приклади побажань, які близькі до життєвого досвіду підлітків: *"Ich hätte gerne mehr Zeit"*, *"Ich wäre gerne mutiger"*, *"Ich würde gerne Klavier spielen können"* тощо. Це охоплює актуальні теми навчання, хобі, самооцінки, зовнішності, стосунків та планів на майбутнє. Таким чином, учні не просто тренують граматичну конструкцію, а водночас рефлексують над власними бажаннями.

Методична організація вправи чітка і логічна. Вона побудована за принципом "від рецепції до продукції": спочатку учні читають і співвідносять себе з прикладами, далі комбінують початки й завершення речень, що допомагає краще закріпити структуру, а після цього самостійно формулюють власні побажання з використанням форм Konjunktiv II і презентують їх у класі. Така послідовність дає змогу поступово занурити учнів у граматичну конструкцію та забезпечити її активне використання в мовленні. Крім того, граматична рамка (G) у лівому куті надає зразки форм *"Ich wäre..."*, *"Ich hätte..."*, *"Ich würde..."* і слугує додатковою опорою для виконання завдань.

У плані доступності викладу всі три підзавдання сформульовано просто, коротко й зрозуміло. Лексика прикладів не містить складних слів, які відповідають рівню B1. Завдання не перевантажені граматичними правилами, що сприяє ефективному засвоєнню граматичної одиниці Konjunktiv II.

2

Niemand ist perfekt!

2 „Stärken“ und „Schwächen“

Also, ich glaube, dass ...

 1.8 b Hört die Interpretation von Mirka. Seid ihr einverstanden?

 1.9 c Was sind die Stärken und Schwächen von Indra und Max? Was wünschen sie sich? Hört zu und macht Notizen.
Indra plant, ist ordentlich, ...

d Könnt ihr Indra und Max Tipps für ihre Wünsche geben?

e Wählt einen „Partner“ in der Klasse. Findet drei Stärken und eine „kleine“ Schwäche.

– bringt andere Menschen zum Lachen
– kann gut organisieren
– ist gut in Mathe
...

– ist schnell beleidigt
...

Hannah organisiert gern. Sie kann super gut planen und ist sehr lustig. Ihm, sie ist aber auch schnell beleidigt ...

3 So wär' ich gerne

a Lest die Wünsche. Was trifft auch auf euch zu?

Also, ich hätte auch gerne ein Tattoo, aber ...

Ich hätte gerne mehr Zeit.
Ich hätte gerne ein Tattoo, aber meine Eltern sind dagegen.
Also, ich wäre gerne ein bisschen fitter. Im Moment treibe ich keinen Sport.
Ich würde gerne Medizin studieren, aber dafür brauche ich bessere Noten.
Ich würde gerne nach der Schule ein Jahr ins Ausland gehen, vielleicht nach Florida. Da muss man nicht so viel heizen ;-))
Ich wäre gerne mutiger. Ich habe zum Beispiel oft Angst vor Prüfungen.
Ich wäre gerne gut in Mathe, aber ich glaube, ich habe keine Chance.

b Wäre, hätte, würde. Was passt? Bildet Aussagen.

Ich wäre gerne ...
Ich hätte gerne ...
Ich würde gerne ...

einen guten Freund • lange Haare •
mutiger • Klavier spielen können •
gut in der Schule • Physik studieren •
eine Weltreise machen • ordentlicher

Ich wäre gerne ein bisschen ordentlicher, aber ich hasse aufräumen!

c Und ihr? Schreibt jeder ein Kärtchen mit Wünschen: *Ich wäre/würde/hätte gerne*. Sammelt die Kärtchen ein, zieht eins und lest es vor. Wer wünscht sich das noch?

25, 26

Wünsche mit Konjunktiv
Ich wäre, du wärest, er/es/sie wäre, ... wir wären, ...
Ich hätte, du hättest, er/es/sie hätte, ...
Ich würde, du würdest, er/es/sie würde, ...

Ach Rudi, ich wär' gerne so klug wie du ...

Tja, das verstehe ich!

War nur Spaß!

16

sechzehn

Варто зазначити, що інтерактивність вправи – одна з її найсильніших сторін. У **3a** учні можуть обговорювати, з якими побажаннями вони себе асоціюють. У **3b** – працювати в парах або групах, утворюючи речення. У **3c** – кожен учень пише побажання на картці, усі картки збираються, змішуються, а потім зачитуються в класі, що супроводжується активною участю, елементом гри та здогадки. Така форма роботи створює жваву атмосферу, де кожен учень може проявити себе та відчути причетність до спільної діяльності. Завдяки цьому тренується не лише лінгвістичний аспект – граматика, а й психологічний – навички міжособистісної взаємодії, слухання та говоріння.

Проаналізована нами вправа є прикладом вдалої граматичної роботи з великим ступенем комунікативності та залучення учнів. Вона охоплює важливі особистісні теми, забезпечує логічну побудову навчального матеріалу, подається у доступній формі, має інтерактивний характер і враховує культурні особливості. Такий підхід дозволяє не лише засвоїти граматичну конструкцію Konjunktiv II, а й розвивати критичне мислення, навички самопрезентації, емпатію та міжособистісне спілкування.

Вправи 9–11 з теми "*Träume träumen, Träume leben*" (див. ілюстр.2), що присвячені засвоєнню форм Konjunktiv II у нереальних умовних реченнях і мають добре змістовне наповнення та вирізняються інтерактивною спрямованістю. Їх змістова основа тематично зорієнтована на особисті мрії та уявні ситуації.

Зокрема, у **вправі 9a** учні слухають висловлювання однолітків і завершують речення з використанням умовної структури "*Wenn ..., würde ...*", а у **9b** самостійно висловлюють свої бажання. **Вправа 10** поглиблює тему через формулювання та класифікацію ірреальних умовних речень, які охоплюють різноманітні аспекти життя: навчання, вільний час, дружбу, дозволя. Учням пропонується встановити відповідності між частинами речень, що активізує їхню увагу до змісту і форми. **Завдання 10b** орієнтоване на творчу діяльність: учні створюють навчальний постер з прикладами умовних речень, що активізує письмову продукцію. У **вправі 11a** учні тренують форми дієслів у

Konjunktiv II, доповнюючи речення відповідними словами, а у 11b беруть участь у командній грі зі створення мовленнєвих ланцюжків, яка поєднує граматику, логіку та спілкування.

Ілюстрація № 2

6

Das kennt ihr schon:
würde, hätte, wäre

Modalverben im Konjunktiv
Endungen wie bei *hätte* ...
ich müsste wir müssten
du müsstest ihr müsstet
er/es/sie müsste sie müssten

können und *dürfen* funktionieren genauso.

Träume träumen, Träume leben

9 Wenn ich viel Geld hätte, würde ich ...

a Hört die Umfrage. Was sagen die Jugendlichen über ihre Träume? Ergänzt die Sätze.

Mia: Wenn ich viel Geld hätte, würde ich mir ☐ kaufen.
Daniel: Wenn ich viel Geld hätte, würde ich ☐ machen.
Jenny: Wenn ich viel Geld hätte, würde ich mir die neuesten ☐ kaufen.
Lukas: Wenn ich viel Geld hätte, würde ich ☐ machen.

b Was würdet ihr machen, wenn ihr viel Geld hättet?

10 Geld ist nicht alles ... – noch mehr Träume.

a **Irreale wenn-Sätze.** Ordnet zu. Es gibt mehrere Möglichkeiten.

1. Wenn ich abends lange wegbleiben dürfte, ...	a. wäre ich total glücklich.
2. Wenn ich nie Mathe üben würde, ...	b. dürfte ich meine Freunde öfter besuchen.
3. Wenn ich mehr Zeit hätte, ...	c. würde ich öfter rausgehen.
4. Wenn ich ganz toll singen könnte, ...	d. hätte ich schlechte Noten.
5. Wenn ich nicht in die Schule müsste, ...	e. hätte ich mehr Freundinnen.

b **Macht ein Lernplakat und schreibt zu jedem Muster einen Satz. a hilft.**

Irreale wenn-Sätze

Wenn ... wäre, könnte ... spielen

Wenn ... hätte, würde ... rausgehen

Wenn ... machen, würde, hätte ...

Wenn ... wegbleiben, dürfte, wäre ...

26

Wenn ich mehr Zeit hätte, würde ich öfter mit dem Hund ...

11 Noch mehr irreale wenn-Sätze ...

a Ergänzt die Sätze mit den passenden Verben im Konjunktiv.

Wenn ich mehr Geld hätte, würde ich öfter ins Kino gehen. Wenn ich öfter ins Kino gehen w ☐, hätte ich weniger Zeit zum Jobben. Wenn ich weniger Zeit zum Jobben h ☐, hätte ich weniger Geld. Wenn ich weniger Geld h ☐, könnte ich nicht so oft ins Kino gehen. Wenn ich nicht so oft ins Kino gehen k ☐, h ☐ ich mehr Zeit zum Jobben. Wenn ich mehr Zeit zum Jobben h ☐, h ☐ ich mehr Geld.

b **Teamarbeit:** Wählt einen Satzanfang aus und ergänzt. Welches Team findet die meisten Kettensätze?

Wenn ich mehr lernen würde, hätte ich bessere Noten. Wenn ich bessere Noten hätte, würden meine Eltern mir mehr Taschengeld geben. Wenn meine Eltern ...

Методична організація вправ є продуманою та логічною: завдання переходять від рецептивних до продуктивних, що дозволяє учням поступово закріпити конструкцію "*wenn + Konjunktiv II*" як у готовому, так і у власному мовленні. **Вправа 9** забезпечує первинне ознайомлення та орієнтацію на зразках, **вправа 10** систематизує форми та значення, а **вправа 11** сприяє автоматизації навички. Такий послідовний ланцюг вправ повністю відповідає сучасним вимогам до формування граматичної компетентності у межах комунікативного підходу.

З погляду доступності, всі вправи сформульовані чітко й зрозуміло. Інструкції є лаконічними, а мовний матеріал – побутовим і знайомим для учнів. Крім того, учні отримують граматичні підказки: зразки умовних початків як "*Wenn ich mehr lernen würde...*", таблицю форм Konjunktiv для модальних дієслів ("*ich müsste, du müsstest...*" тощо), це суттєво полегшує виконання завдань і сприяє формуванню граматичних навичок.

Наголосимо інтерактивний аспект вправ: учні постійно залучені до активної мовленнєвої діяльності через прослуховування, парну роботу, групове створення матеріалів, колективні ігри. Особливо варто відзначити **завдання 11b** – командну гру на створення ланцюгів умовних речень, допомагаючи активізувати як мовлення, так і соціальні навички: взаємодію, співпрацю, слухання. Такі вправи сприяють розвитку не лише граматичної, а й соціальної та міжособистісної компетентності, які є невід'ємною частиною комунікативної.

Культурна відповідність також подана на високому рівні. Попри те, що зміст побажань представлений у типовому німецькому контексті (бажання купити щось нове, подивитися фільм, мати більше часу), ці теми є універсальними і відповідають віковим особливостям підлітків. Завдяки цьому вправи легко адаптуються до різних навчальних середовищ без втрати змістовної цінності. Умовні конструкції використовуються не як абстрактні граматичні формули, а як засіб самовираження та осмислення власних прагнень, що робить навчальний процес більш значущим для учнів.

Як уже зазначалося раніше, умовний спосіб часто використовується як засіб реалізації категорії ввічливості у мовленні. Подана **вправа 5** з розділу "Deutsch für die Reise" (див. ілюстр. 3) є вдалим граматико-комунікативним завданням, спрямованим на формування навичок ввічливого мовлення за допомогою конструкцій з Konjunktiv II.

Ілюстрація № 3

8

Deutsch für die Reise

5 Abenteuer Bahnfahren

a Was passiert zuerst, was dann? Überlegt euch eine Reihenfolge.

b Hört zu und vergleicht mit eurer Lösung.

c Welcher Satz passt zu welchem Bild? Ordnet zu.

- Entschuldigung, könnten Sie mir vielleicht helfen?
- Wären Sie so nett, uns zu sagen, von welchem Gleis der Zug nach Hannover fährt?
- Ich hätte gern zwei Fahrkarten nach Hannover.
- Hätten Sie einen Tipp? Wie kommen wir jetzt nach Hannover?

d Wie heißen die Sätze in c in eurer Sprache?

e Und jetzt ihr! Formuliert höfliche Bitten und reagiert.

Freundlich bitten
Verwendet den Konjunktiv II und Wörter wie „Entschuldigung“, „bitte“, „vielleicht“, „gern“ und „mal“

6 Sätze für unterwegs

a Lest die Sätze. Welche findet ihr wichtig?
Macht in Gruppen Plakate mit den acht wichtigsten Sätzen und Fragen. Ihr könnt auch eigene aufschreiben. Stellt euer Ergebnis den anderen vor und begründet eure Auswahl.

Wo ist hier bitte eine Disco? • Wo kann man hier denn Geld wechseln? • Hilfe, ich brauche sofort einen Arzt! • Kann ich bei dir übernachten? • Wo ist hier bitte die Toilette? • Schenkst du mir deinen Pullover? • Würden Sie bitte ein Foto von uns machen? • Könnten Sie mir vielleicht sagen, wo die nächste Apotheke ist? • Kann ich mal einen Schluck von deinem Tee probieren? • Könnten Sie mir bitte ein günstiges Hotel empfehlen? • Entschuldigung, wie viel Trinkgeld gibt man hier normalerweise? • Wo gibt es hier den besten Kaffee?

b Überlegt euch Situationen, sammelt Redemittel dazu und schreibt Minidialoge. Die Sätze aus a helfen.

- Entschuldigung, könnten Sie mir sagen, wo ich Tickets für das Konzert heute Abend bekomme?
- Welches Konzert meinst du denn?
- Das von Seeed.
- Da drüben ist die Touristeninformation, da kannst du die kaufen.

c Spielt den anderen eure Dialoge vor.

Bello, wäirst du mal so lieb, mir zu helfen?

Aber natürlich, geme, Ada!

Aber ich mag doch keinen Fisch!

– am Bahnhof/Flughafen
– beim Einkaufen
– unterwegs in der Stadt
– in der Touristeninformation
– im Museum/Kino ...
– beim Arzt / im Krankenhaus

Змістова наповненість вправи базується на типовій комунікативній ситуації – подорож залізницею і передбачає виконання таких дій, як звернення по допомогу, уточнення інформації про потяг, купівля квитків та отримання поради. Учні працюють з автентичними фразами, які природно поєднують граматику (*Konjunktiv II*: "*könnten Sie...*", "*hätten Sie...*", "*wären Sie...*") із лексикою повсякденного спілкування, що дозволяє не тільки засвоїти граматичну структуру, а й застосовувати її функціонально – для формування ввічливих прохань.

Методична організація вправи є послідовною й логічною. У **підзавданні 5a** учні розглядають ілюстрації та визначають правильну послідовність подій, що сприяє розвитку логічного мислення й активізації знань про реальні ситуації. У **5b** вони слухають аудіозапис і співвідносять його зі своїми припущеннями, здійснюючи самоперевірку. У **5c** фокус переноситься на мовний матеріал – учні мають співвіднести конкретні ввічливі фрази з відповідними ілюстраціями, що допомагає закріпити мовні структури у контексті. У **5d** здійснюється переклад німецьких фраз рідною мовою, що сприяє глибшому розумінню значення мовленнєвих моделей. Нарешті, у **5e** учні самостійно формулюють ввічливі прохання, застосовуючи нові знання на практиці. Завдання поступово ускладнюються, рухаючись від рецепції до продукції, і водночас формують як граматичну, так і прагматичну компетентність. Додаткова підказка збоку з мовними моделями "*könnten*", "*bitte*", "*vielleicht*", "*gern*", "*mal*" надає лексико-граматичну підтримку, що полегшує виконання завдань.

Доступність викладу у вправі дуже висока, оскільки всі інструкції подано чітко й коротко, без складних граматичних пояснень, а використані у фразах дієслова "*helfen*", "*sagen*", "*fahren*", "*kaufen*" належать до активної лексики учнів, а мовні конструкції прості та зрозумілі. Додаткову підтримку забезпечують малюнки, які візуалізують зміст ситуацій і полегшують розуміння навіть без перекладу. Такий підхід відповідає принципу наочності та забезпечує залучення учнів із різними способами сприйняття. Більш того,

вправа також вирізняється високим рівнем інтерактивності. Завдання побудовані так, щоб учні активно брали участь у діяльності: міркували, слухали, зіставляли, перекладали й, та зрештою, створювали власні мовленнєві приклади.

Особливо ефективним є останнє *підзавдання 5e*, яке передбачає усну взаємодію між учнями у форматі парної або групової роботи. Також завдяки можливості імпровізувати в межах ввічливих моделей, учні розвивають навички адаптації мови до контексту спілкування, що є важливою складовою комунікативної компетентності.

У культурному плані вправа є дуже релевантною, тому що вона моделює типовий для німецькомовних країн спосіб спілкування в публічному просторі, зокрема на вокзалі, і знайомить учнів з прийнятними формулами ввічливості. Водночас такі ситуації є універсальними, зрозумілими та актуальними для будь-якого навчального середовища. Учні не лише засвоюють мовні конструкції, а й опановують елементи соціального етикету, що сприяє міжкультурній компетентності та ефективній комунікації в реальних ситуаціях.

Необхідно зазначити, що В. Редько акцентує увагу на необхідності того, щоб підручники з іноземної мови сприяли ознайомленню учнів із соціокультурною інформацією енциклопедичного спрямування. Такий підхід чітко простежується в зарубіжних навчальних посібниках, які орієнтовані на практичне оволодіння мовою через моделювання різноманітних ситуацій спілкування та залучення учнів до форм інтерактивної діяльності, наближених до реальних умов соціального середовища. Водночас важливим аспектом є системне збагачення учнів знаннями трьох типів: *мовними* – через вправи, спрямовані на розвиток лексичних і граматичних навичок; *країнознавчими* – через тексти, що відображають культурні особливості та повсякденне життя носіїв мови; а також *лінгвокраїнознавчими* – через ознайомлення з формами мовленнєвої поведінки, такими як звертання, вітання, правила мовленнєвого етикету тощо [38, с. 360].

Окрему увагу заслуговує також підручник українського видання "Німецька мова для 11 класу (рівень стандарту)" під авторством Світлани Сотникової та Ганни Гоголевої, який є доцільним об'єктом для аналізу з огляду на його поширене використання в освітньому процесі. Для детального розгляду ми обрали декілька вправ, які розроблені для тренування досліджуваної граматичної категорії.

Ілюстрація № 4

Lektion 1 Meine Lebensweise

3 Was interessiert die moderne Jugend! Sammelt Ideen zu zweit. Vergleicht dann mit anderen Paaren und erzählt.

Aussehen	Aktivitäten	Medien	Werte
viele Tattoos, ...	Outdoor-Aktivitäten, ...	mobiles Internet, ...	Freunde, ...

Wir glauben, dass viele Jugendliche an ... Interesse haben/... wichtig finden/... interessant finden/auf ... Wert legen/...

4 Lies das Interview mit einem Sprüher und äußere deine Meinung über illegales Sprühen.

Interviewer: Klaus, wie ist es dazu gekommen, dass du Sprüher wurdest?

Klaus: Zwei meine Freunde haben mir mal vorgeschlagen, eine S-Bahn zu verschönern. Ich war einverstanden, denn ich habe so etwas noch nie gemacht. Ich machte aus reiner Neugier mit.

Interviewer: Erinnerst du dich noch an diese erste Aktion?

Klaus: Das erste Mal vergisst man nie. Ich erinnere mich noch so genau, als wäre es gestern gewesen. Zu dritt sind wir in ein S-Bahn-Depot eingebrochen. Das Depot war nicht eingezäunt, sondern von dichten Sträuchern umgeben. Wir haben einen Wagen gefunden und ihn schön mit Sprühdosen bemalt. Nach einer Viertelstunde waren wir fertig und haben unsere Graffiti-Bilder fotografiert.

Interviewer: Hast du noch diese Fotos? Ist es nicht gefährlich, solche Fotos aufzubewahren?

Klaus: Natürlich habe ich sie. Ich hätte die Fotos längst gelöscht, wenn es nicht meine erste Sache gewesen wäre.

Interviewer: Hattest du keine Angst?

Klaus: Doch. Ich hatte Angst, dass uns jemand erwischen könnte. Meine Hände zitterten. Ich schaute die ganze Zeit nach links und rechts, weil ich glaubte, dass im Gebüsch ein Arbeiter hocken könnte. Ich wäre am liebsten nach Hause gejoggt.

Interviewer: Warum unternimmt man gern Spray-Aktionen? Was lockt viele Jugendliche?

Klaus: Einerseits machen es viele, weil illegales Sprühen verboten ist. Wenn es keine Verbote gäbe, würden nur wenige weitermachen. Andererseits kann sich die Jugend auf solche Weise ausdrücken. Ich glaube, Graffiti haben mit der Kunst zu tun. Meinen Sie anders? Wären die Wände wirklich schön, wenn sie grau bleiben würden?

Проаналізуємо **вправу 4** з уроку "Meine Lebensweise" (див. ілюстр. 4), яка демонструє індуктивну подачу Konjunktiv II у контексті автентичного спілкування. Вона представлена у формі інтерв'ю з графіті-художником, що створює реалістичну ситуацію мовлення. У тексті використовуються різноманітні граматичні конструкції з умовним способом, зокрема нереальні умовні речення ("*Wenn es keine Verbote gäbe, würden nur wenige weiter machen*"), речення з нереальним наслідком ("*Ich wäre am liebsten nach Hause gejoggt*"), конструкції з сполучником "als ob" ("*als wäre es gestern gewesen*") та підрядні речення з "dass" ("*dass uns jemander wischen könnte*"). Учням також пропонується дати власну оцінку ситуації, відповідно це стимулює розвиток критичного мислення та вміння формулювати власну думку – отже, комунікативна спрямованість частково присутня. Учні не просто читають текст, а мають висловити ставлення до теми (нелегальне графіті), що підвищує мотивацію до використання мовних структур у власному висловлюванні.

Серед методичних переваг вправи варто відзначити:

- автентичність мовлення, що відображає реальні ситуації;
- різноманітність мовних структур, які дають змогу побачити функціональний спектр умовного способу;
- наявність комунікативного завдання – висловити особисту думку з використанням вивчених структур.

Однак вправа має й певний недолік, оскільки багато прикладів стосуються як теперішнього, так і минулого часу умовного способу, що може створити труднощі у сприйнятті без додаткових пояснень або візуальної підтримки, тому потребує доповнення граматичним поясненням або коментарі.

Звернімо увагу ще на низку завдань, подання Konjunktiv у **вправі 5** (див. ілюстр. 5) та супровідному граматичному блоці здійснена системно й відповідає принципам поетапного формування граматичної компетентності.

- 5 Lies noch einmal die markierten Sätze im Interview. In welcher Form stehen die Verben! Sieh dir die Tabelle an und ergänze die Regel mit den Wörtern aus dem Kasten.

Präteritum Konjunktiv

	sprühen – <i>sprüh</i> te	geben – <i>gab</i>	werden – <i>wurde</i>	sein – <i>war</i>	können – <i>konnte</i>
ich	sprüh	gä	wür	wä	kön
du	sprüh	gä	wür	wä	kön
er/sie/es	sprüh	gä	wür	wä	kön
wir	sprüh	gä	wür	wä	kön
ihr	sprüh	gä	wür	wä	kön
sie/Sie	sprüh	gä	wür	wä	kön

Plusquamperfekt Konjunktiv

	löschen	joggen
ich	hätte gelöscht	wäre gejoggt
du	hättest gelöscht	wärest gejoggt
er/sie/es	hätte gelöscht	wäre gejoggt
wir	hätten gelöscht	wären gejoggt
ihr	hättet gelöscht	wäret gejoggt
sie/Sie	hätten gelöscht	wären gejoggt

Konditionalis I

	malen	bleiben
ich	würde malen	würde bleiben
du	würdest malen	würdest bleiben
er/sie/es	würde malen	würde bleiben
wir	würden malen	würden bleiben
ihr	würdet malen	würdet bleiben
sie/Sie	würden malen	würden bleiben

Навчальний матеріал побудований за індуктивним підходом: спочатку учням пропонується ще раз звернутися до маркованих у попередньому інтерв'ю речень, визначити форми дієслів та співвіднести їх із граматичними таблицями, а далі – опрацювати узагальнені правила вживання. Представлення матеріалу охоплює три основні різновиди Konjunktiv: Präteritum Konjunktiv, Plusquamperfekt Konjunktiv і Konditionalis I, кожен з яких має чітко структуровані парадигми відмінювання як для регулярних, так і для

неправильних дієслів, а також модальних дієслів. Теоретичний блок містить покрокові пояснення з прикладами, які ілюструють утворення форм та функції Konjunktiv у комунікації: вираження бажань, гіпотетичних ситуацій, нереальних умов, можливостей у теперішньому/майбутньому та минулому. Окремо підкреслюється використання у "wenn"-реченнях та конструкціях з "würde".

Методичною перевагою є поєднання граматичної таблиці, правил і комунікативних зразків, що дозволяє інтегрувати граматику у мовленнєву діяльність. Після теоретичного блоку учням пропонуються **вправи 7 та 8** (див. ілюстр. 6), спрямовані на обговорення теми "Інтереси сучасної молоді" з використанням Konjunktiv, тим самим забезпечує комунікативну спрямованість. Завдання мотивують учнів застосовувати вивчені граматичні структури у власних висловлюваннях, формувати запитання, давати оцінки та висловлювати гіпотетичні припущення. Водночас можна виділити певні недоліки даних вправ. Перш за все, подача правила містить велику кількість інформації одразу, що може бути складним для учнів середнього рівня без проміжних етапів тренування. По-друге, відсутні проміжні вправи на механічне відпрацювання та трансформацію речень, які допомогли б закріпити форми перед переходом до комунікативних завдань. По-третє, хоча комунікативна спрямованість реалізується у вправах 7 і 8, вони є переважно відкритими дискусійними питаннями і не передбачають чіткої опори на різні типи речень з Konjunktiv, що могло б забезпечити більш цілеспрямовану практику.

В основному, граматичний матеріал подано у повному й системному вигляді з орієнтацією на індуктивне відкриття правил та наступне використання у комунікативних ситуаціях. Комунікативна спрямованість є, але для досягнення максимальної ефективності доцільно було б додати проміжні тренувальні завдання та більш структуровану практику вживання всіх розглянутих типів Konjunktiv у власних висловлюваннях.

einen Wunsch/würde/das Plusquamperfekt Konjunktiv/~~im Indikativ~~/den Umlaut/wenn/die Hilfsverben/якби/das Präteritum Konjunktiv/regelmäßigen

- 1) Im Konjunktiv bekommen die Verben dieselben Endungen wie im Indikativ. Aber die Konjunktivform enthält in allen Endungen ein -e-.
- 2) Die Formen des Präteritums Konjunktiv der ... Verben stimmen mit den Formen des Präteritums Indikativ überein.
- 3) Die unregelmäßigen Verben mit Stammvokalen a, o, u und die Modalverben (außer «wollen» und «sollen») erhalten im Präteritum Konjunktiv ..., z. B.: er **wäre**, er **könnte**, er **würde**.
- 4) Das Plusquamperfekt Konjunktiv wird nach denselben Regeln gebildet wie das Plusquamperfekt Indikativ, aber ... stehen im Präteritum Konjunktiv, z. B.: er **hätte** gemacht, er **wäre** gewesen.
- 5) Der Konditionalis I wird mit dem Hilfsverb «werden» im Präteritum Konjunktiv, d. h. «...», und dem Infinitiv I gebildet, z. B.: ich **würde** fotografieren.
- 6) Der Konjunktiv bezeichnet das Unwirkliche im weitesten Sinne, z. B. eine Möglichkeit oder ..., z. B.: Ich **könnte**/möchte mitmachen.
- 7) Man gebraucht den Konjunktiv auch in den «wenn»-Sätzen, mit denen eine irrealer Bedingung ausgedrückt wird. Die Konjunktion «...» wird ins Ukrainische «...» übersetzt.
- 8) Zum Ausdruck der Gegenwartigkeit oder der Zukunft verwendet man ... oder den Konditionalis I, z. B.: Wenn ich dir **helfen könnte**, **würde** ich das **machen**.
- 9) Zum Ausdruck der Vergangenheit verwendet man ..., z. B.: Wenn er das früher **gewusst hätte**, **wäre** er **gekommen**.

6 Löse die Aufgaben zur Grammatik auf der Website.

7 Welche Interessen der heutigen Jugend findet ihr positiv und welche negativ? Diskutiert in Gruppen. Gebraucht dabei den Konjunktiv.

Ich finde ... positiv/negativ, weil

Ich würde/möchte auch ... machen/probieren, wenn

Wenn ich ... könnte, würde ich

Wenn man Jugendlichen erlauben würde, ... zu ..., so könnten sie

Wenn die Jugend die Möglichkeit hätte, ... zu ..., so

8 Schreibe einen Kommentar zu eurer Diskussion. Gebrauche die Redewendungen in Übung 7.

Вартою уваги є **вправа 6** (див. ілюстр. 7), яка пропонує учням використати Кон'юнктив у практичному комунікативному контексті – діалозі в ситуації замовлення їжі та напоїв за меню. Подача граматичного матеріалу відбувається вбудовано у зразок діалогу: репліки А та В демонструють ключові конструкції Кон'юнктив II (*"Ich hätte gern..."*, *"Ich möchte..."*), які слугують моделями для наслідування. Учні мають перед собою реалістичний візуальний стимул – меню з цінами та назвами страв, що сприяє створенню автентичної мовленнєвої ситуації. Такий підхід відповідає комунікативній методиці, оскільки граматична структура подається не ізольовано, а одразу в контексті реальної комунікації, де вона типово використовується.

Ілюстрація № 7

6 Seht euch die Speisekarte an und spielt einen Dialog. Gebraucht dabei Sätze im Konjunktiv.

A: Was bekommen Sie bitte?
B: Ich hätte/Wir hätten gerne
 ...
A: Und was zum Trinken?
B: Ich möchte gern ... trinken.

SPEISEN

Pommes frites	€ 2,80
Wiener Würstchen mit Brötchen	€ 2,00
1 Paar Wiener mit Brötchen	€ 2,80
Nuggets mit Pommes frites	€ 6,20
Currywurst mit Brötchen	€ 3,10
Currywurst mit Pommes frites	€ 5,10
Kleines Schnitzel mit Pommes frites	€ 6,30
Spaghetti Bolognaise mit Käse	€ 4,90
Bauernbrühstück mit Griesgrape & Salat	€ 7,50
gemischter Salat der Saison	€ 5,60
gemischter Salat mit Hähnchen	€ 6,90
gemischter Salat mit Schinken & Ei	€ 6,90
gemischter Salat mit Rindfleisch	€ 7,90
3 Kartoffelpuffer mit Apfelsaft	€ 4,50

GETRÄNKE

Coca-Cola, Coca-Cola Light	€ 0,51	€ 0,80
Fanta, Sprite, Mineralwasser, Saft	€ 0,51	€ 0,80
Mineralwasser, Apfelsaft, Zitrusfrucht	€ 0,51	€ 0,80
Mineralwasser, Apfelsaft, Zitrusfrucht	€ 0,51	€ 0,80
Mineralwasser, Apfelsaft, Zitrusfrucht	€ 0,51	€ 0,80
Mineralwasser, Apfelsaft, Zitrusfrucht	€ 0,51	€ 0,80
Mineralwasser, Apfelsaft, Zitrusfrucht	€ 0,51	€ 0,80
Mineralwasser, Apfelsaft, Zitrusfrucht	€ 0,51	€ 0,80
Mineralwasser, Apfelsaft, Zitrusfrucht	€ 0,51	€ 0,80
Mineralwasser, Apfelsaft, Zitrusfrucht	€ 0,51	€ 0,80

7 Wo kann man in deinem Heimatort lecker essen? Wie sind die Preise in diesem Lokal? Empfiehl deinen Mitschülerinnen und Mitschülern dein Lieblingslokal.

Перевагою є те, що вправу побудовано як рольову гру: один учень грає роль офіціанта, інший – відвідувача, а мовні кліше з Кон'юнктив II забезпечують готові моделі для вільного заповнення змістом. Наявність наочності – меню, стимулює мотивацію, робить завдання більш природним і дає можливість одночасно відпрацювати лексику з теми "Їжа та напої".

У **вправі 6** (див. ілюстр. 8) учням пропонується утворити нереальні умовні речення з *"wenn"*, поєднуючи початок і кінець висловлювання, використовуючи форми Konjunktiv II. При цьому завдання має зразок (*"Wenn du Talent hättest, könntest du Musik komponieren"*), що виконує функцію опори для побудови речень. Методично ця вправа розвиває граматичну компетентність через відпрацювання структури умовних речень II типу, одночасно активізуючи лексику з теми професій та здібностей. Її можна вважати напівкомунікативною, адже хоча матеріал пов'язаний із реальними ситуаціями, відповіді залишаються шаблонними, а взаємодія між учнями не передбачена. Серед недоліків можна відзначити те, що у вправі відсутнє попереднє пояснення або нагадування форм утворення Konjunktiv II, що може бути проблемою для слабших учнів. Також вправане передбачає усного етапу, хоча за змістом вона могла б легко перейти в діалогічну або рольову гру.

Вправа 7 (див. ілюстр. 8) розширює попередній граматичний тренінг, пропонуючи учням написати про свою професію мрії, пояснити, чому її важко або неможливо реалізувати, використовуючи Konjunktiv II. Тут учні застосовують вивчені граматичні форми у зв'язному монологічному висловлюванні, що значно підвищує комунікативну спрямованість завдання. Додані початки речень (*"Ich möchte gern ... werden, aber ..."*, *"Ich würde gern ... studieren, aber ..."*) допомагають знизити мовленнєві труднощі та стимулюють особистісно-орієнтоване висловлювання. Методично це вже комунікативне завдання з елементами творчого письма, яке інтегрує граматику, лексику і навички письма. У цій вправі акцент зроблено на письмовій формі, але методично доцільно було б поєднати її з усним представленням, щоб підсилити розвиток говоріння. В цілому, подача Konjunktiv II у цих вправах є функціональною, логічно послідовною і пов'язаною з життєвим досвідом учнів, але комунікативний потенціал вправи 6 реалізовано лише частково, тоді як вправа 7 більшою мірою відповідає вимогам комунікативного підходу.

- 5 Macht eine Umfrage nach euren Traumberufen und füllt die Tabelle im Arbeitsbuch aus. Erstellt dann ein Diagramm und kommentiert die Ergebnisse eurer Umfrage.

Traumberuf	Schülerzahl		
	Mädchen	Jungen	Insgesamt
Arzt/Ärztin	1 + 1 +	...	...
...	...	...	...

Besonders beliebt bei den Jungen/Mädchen ist der Beruf
 Über/Fast die Hälfte der Schüler/innen träumen/träumt vom Beruf
 Weniger beliebt ist der Beruf
 Nur einige/wenige möchten ... werden.

- 6 Bilde irrealer «wenn»-Sätze und schreibe sie ins Heft.

Wenn du Talent hättest, könntest du Musik komponieren./Du könntest Musik komponieren, wenn du Talent hättest.

- 7 Schreibe über deinen Traumberuf/deine Traumberufe. Erkläre auch, warum es unmöglich oder nicht leicht ist, den Traum zu verwirklichen. Gebrauche dabei den **Konjunktiv**.

Ich möchte gern ... werden, aber
 Ich würde gern ... studieren/als ... arbeiten/..., aber
 Wenn ich ... könnte/hätte/wäre, würde ich

Вправа 6 (див. ілюстр. 9), спрямована на формування граматичної компетентності учнів у межах вживання Konjunktiv II для вираження нереальних умов, бажань та припущень. Учні пропонуються заповнити пропуски у реченнях, використовуючи інформацію з попередніх текстів, що описують німецькомовні міста, з дотриманням граматичних норм. Методично таке завдання поєднує відпрацювання граматичних структур із закріпленням лексичного та країнознавчого матеріалу, що відповідає принципу інтегрованого навчання.

Позитивним є те, що вправа має змістовий контекст, пов'язаний із реальною культурною інформацією, що підвищує пізнавальний інтерес, а також стимулює учнів до відбору та переформулювання матеріалу, що сприяє активізації словникового запасу. Разом з тим, завдання має переважно репродуктивний характер, оскільки учні не створюють власних комунікативних висловлювань, а лише адаптують уже наданий зміст. У вправі відсутнє попереднє узагальнення чи повторення правил уживання Konjunktiv II, що може спричинити помилки, а також не передбачено етапу усної взаємодії або обговорення, що знижує розвиток комунікативної компетентності.

Комунікативна спрямованість реалізована частково, адже хоча завдання тематично відповідає потенційній ситуації спілкування, воно виконується індивідуально й не створює умов для реального обміну думками. Для підсилення комунікативного аспекту доцільно було б додати етап обговорення результатів у парах чи групах, рольові ігри або презентації, що забезпечили б використання граматичної форми в умовах автентичної мовленнєвої взаємодії.

- ☐ Diese Stadt ist grün und hat zahlreiche Parks. Durch die Stadt fließt die Aare, der Fluss umringt die Altstadt und bietet viele Erholungsräume, die besonders im Sommer beliebt sind.
- ☐ Das bekannteste Wahrzeichen der Stadt ist der Stephansdom, der in verschiedenen Stilen erbaut wurde. Der höchste Turm des Doms ist 136,4 Meter hoch und steht Gästen für einen Besuch offen.
- ☐ Heute wird diese Hauptstadt gerne von Touristen aus aller Welt besucht, denn sie bietet ihren Gästen viel Sehenswertes. Die beliebtesten Sehenswürdigkeiten sind das Brandenburger Tor, der Reichstag, der Alexanderplatz mit dem Fernsehturm und der Weltzeituhr, der Tiergarten, die Straße Unter den Linden und die Museumsinsel.
- ☐ Das Kulturleben der Stadt ist sehr reich. Außerdem ist sie auch durch ihre hervorragenden Persönlichkeiten bekannt. Albert Einstein arbeitete hier an seiner Relativitätstheorie. Das Einstein-Haus lädt alle Interessenten ein, sich mit der wissenschaftlichen Tätigkeit des berühmten Wissenschaftlers vertraut zu machen.
- ☐ Man darf nicht die Schlösser Schönbrunn und Belvedere sowie den Vergnügungspark Prater außer Acht lassen. Es lohnt sich auch, in einem der Kaffeehäuser eine Tasse Kaffee und hiesige Spezialitäten wie Apfelstrudel oder Sachertorte zu genießen.

- 5** Bildet Dreiergruppen. Jeder wählt sich eine Hauptstadt und erzählt den anderen darüber. Die Texte stehen euch zur Seite.

- 6** Ergänze die Sätze mit Infos aus den Texten. Gebrauche dabei den **Konjunktiv**.

- 1) Wenn ich die Möglichkeit hätte, Wien zu besuchen, würde ich gerne durch den Vergnügungspark Prater spazieren gehen.
- 2) Wenn ich nach Bern im Sommer kommen würde,
- 3) Wenn ich nach Berlin fahren könnte,
- 4) Wenn ich ..., möchte ich ... in Wien mit meinen eigenen Augen sehen.
- 5) Wenn ich die Möglichkeit hätte, Bern zu besuchen,
- 6) In Berlin könnten wir ... sehen, wenn

- 7** a) Wähle eine deutschsprachige Hauptstadt und finde Fotos von ihren Sehenswürdigkeiten. Mache eine Foto-Collage und schreibe kurze Kommentare dazu. Mache dann eine Präsentation in der nächsten Stunde.

- b) Besprecht, welche Städte ihr ukrainischen Touristen in erster Linie empfehlen würdet.

У Державному стандарті підкреслюється необхідність використання в підручниках з іноземної мови усталених виразів та конструкцій відповідної мови, тому їх вивчення має бути обов'язковим у змісті навчальних текстів підручників. Фахівці дотримуються думки, що такий підхід дасть можливість учням не лише опановувати нову мову функціонально, але й глибше відчувати зв'язок з культурою народу, мову якого вони вивчають (аспект емоційно особистісного розвитку) [5].

На нашу думку, принципового значення не має, чи належить підручник до українського чи іноземного видавництва – першочерговим є його здатність забезпечувати **формування базових комунікативних умінь** учнів. Йдеться, зокрема, про здатність учнів до простого спілкування з використанням елементарних мовних інструментів: задавати питання і відповідати на них, щоб задовольнити базові потреби у комунікації, використовуючи обмежені, структуровані лексичні вирази, що відповідають конкретним ситуаціям. В обох підручниках можна побачити наявність захопливих та актуальних для учнів тем, які пробуджують мовленнєве мислення та бажання спілкуватися німецькою мовою, спираючись на знання граматики. Завдання, які містяться в підручниках, мають різний рівень складності, спонукають учнів до активної участі, розвивають як рецептивні, так і активні навички, враховуючи вікові, психологічні та індивідуальні особливості школярів.

Отже, проаналізовані підручники мають низку спільних рис і можуть розглядатися як ефективні засоби для опанування німецької мови, зокрема її граматичних аспектів. Обидва видання побудовані на засадах комунікативного підходу, що передбачає розвиток як усного, так і писемного мовлення учнів. Важливо зазначити, що граматичний матеріал у цих підручниках орієнтований на однакову вікову та цільову аудиторію. До характерних ознак обох посібників належать їхня змістова привабливість та комплексний підхід до подачі граматичних явищ, що охоплює всі основні форми навчальної діяльності.

2.3. Розробка системи вправ для формування вживання кон'юнктива в мовленні

Як зазначалось у попередніх розділах нашого дослідження, німецький *Konjunktiv* з огляду на широкий спектр своїх функцій – від передачі непрямой мови до позначення ввічливості, гіпотетичності та емоційної дистанції – часто виявляється складним для засвоєння, особливо на продуктивному рівні мовлення. У зв'язку з цим актуальним є створення цілеспрямованої системи вправ, яка б забезпечувала не лише формальне знання кон'юнктива, але й уміння вживати його у реальному мовленні.

Розробка системи вправ ґрунтується на принципах **комунікативно-когнітивного підходу**, який поєднує формування граматичних навичок із розвитком мовленнєвих умінь. Основним завданням є перенесення граматичної форми з площини ізольованих структур у сферу реального спілкування. Вправи повинні бути інтегровані у мовленнєві ситуації, що моделюють автентичне вживання кон'юнктива.

Крім того, варто враховувати поетапність формування граматичної навички, що передбачає:

- ознайомлення з граматичним явищем (пояснення, спостереження);
- формування навички (тренувальні вправи);
- актуалізацію навички в мовленні (мовленнєві вправи) [40, с. 106].

До тренувальних вправ зазвичай відносять: *підстановчі, трансформаційні, заповнення пропусків, виправлення помилок, механічне відмінювання форм, створення речень за зразком, переклад речень та тести на множинність вибору правильної форми*. Вони виконують функцію закріплення мовної форми та є невід'ємним етапом на шляху до розвитку комунікативної компетентності, хоч і не створюють умов для безпосереднього мовленнєвого спілкування.

Ми вважаємо, що методично доцільним є акцентування уваги саме на вправах комунікативного спрямування, що забезпечують інтеграцію

граматичної форми *Konjunktiv* в умови реального мовленнєвого спілкування, оскільки кількість таких завдань у чинних підручниках є обмеженою.

Пропонуємо низку вправ на використання граматичних структур **в усному мовленні**:

I. Рольова гра "Прес-конференція" з акцентом на застосування *Konjunktiv I*.

Учні у групах по 4–5 осіб імітують прес-конференцію. Один студент виконує роль офіційного представника (політика, зірки, директора), інші – журналісти. Журналісти ставлять запитання в прямій мові, речник відповідає. Потім один із журналістів переповідає відповіді, використовуючи *Konjunktiv I* (непряму мову), решта учнів перевіряють коректність.

Етапи проведення:

- 1) Підготувати адаптований текст інтерв'ю або вигадану тему.
- 2) Журналісти формують питання заздалегідь (5–7 питань).
- 3) Представник відповідає, користуючись простою мовою.
- 4) Один із журналістів переповідає почуте для всіх, використовуючи *Konjunktiv I*: "*Der Vertreter hat gesagt, dass ...*".
- 5) Обговорення, корекція помилок.
- 6) Ротація ролей.

Цінність цієї вправи полягає в тому, що вона розвиває навички передачі чужої інформації – важливу функцію *Konjunktiv I* і водночас стимулює спостереження граматичної форми в автентичному контексті. Імітація прес-конференції створює природний комунікативний контекст, що відповідає принципам комунікативного підходу.

II. Діалог-імпровізація "*Wenn ich... wäre...*" з застосуванням *Konjunktiv II*.

Учні працюють у парах. Один ставить гіпотетичне запитання: "*Was würdest du machen, wenn du Bürgermeister wärst?*" Інший відповідає, формулюючи відповідь у *Konjunktiv II*, наприклад: "*Ich würde mehr Parks bauen.*" Потім ролі змінюються.

Етапи проведення:

- 1) Підготувати список початків речень або питань.
- 2) Роздати учням картки з початками ("*Wenn ich... wäre...*", "*Ich wünschte, ich könnte...*").
- 3) Перший учень ставить питання або починає речення, другий формулює відповідь.
- 4) Через 5–7 хвилин помінятися ролями.
- 5) Опціонально – коротке обговорення у групі.

Вправа заохочує використання Konjunktiv II у повсякденних, але уявних ситуаціях, що відповідає рівню B1. Вживання умовних речень стимулює креативність і дає можливість для усного висловлювання.

III. Інтерактивне обговорення "Новини та думки" поєднання двох граматичних одиниць Konjunktiv I і II.

Учні по черзі розповідають новину, яку вони чули, використовуючи Konjunktiv I для передачі чужих слів ("*Es wird berichtet, dass...*"). Потім висловлюють власну думку чи сумнів у Konjunktiv II ("*Ich würde bezweifeln, dass...*"). Обговорення ведеться в малих групах.

Етапи проведення:

- 1) Попросити учнів знайти або придумати коротку новину.
- 2) По черзі розповідати новини в класі чи групах, використовуючи Konjunktiv I.
- 3) Інші учні ставлять питання або висловлюють сумніви в Konjunktiv II.
- 4) Вчитель модерує дискусію, підказує граматичні конструкції.

Комбінування Konjunktiv I і II в одному завданні допомагає учням усвідомити різницю між передачею чужої інформації і вираженням суб'єктивного ставлення (модальність). Це розвиває соціокогнітивні компетенції, критичне мислення і гнучкість у мовленні.

VI. Вправа "Телефон" із переповіданнями з застосуванням Konjunktiv I.

Учні сідають у коло. Перший студент шепоче коротке речення в прямій мові (пряма цитата) другому, той переповідає далі, використовуючи

Konjunktiv I. В кінці останній учень проголошує висловлювання вголос. Порівнюють з оригіналом.

Етапи проведення:

- 1) Підготувати кілька простих речень з прямою мовою (переважно з Konjunktiv I).
- 2) Передати речення по колу, кожен переповідає попередньому, використовуючи Konjunktiv I.
- 3) Обговорити, наскільки змінилося повідомлення, звернути увагу на правильність форм.
- 4) За потреби повторити з іншими реченнями.

Вправа тренує усвідомлене переформулювання, увагу до форми й змісту, що є основою для розвитку граматичної компетенції. Через динамічний характер гра підтримує інтерес учнів та залучає їх до активного використання граматичних структур.

V. Обговорення-прогноз "Якби все було інакше..." з опорою на Konjunktiv II.

Учні у невеликих групах розглядають різні гіпотетичні сценарії. Кожен учасник висловлює свою думку з початком у Konjunktiv II, наприклад: *"Wenn es keine Schule gäbe, würde ich mehr Freizeit haben."*

Етапи проведення:

- 1) Підготувати картки з гіпотетичними ситуаціями.
- 2) Учні тягнуть картку, озвучують думку у Konjunktiv II.
- 3) Обговорюють у групі плюси та мінуси ситуації, використовуючи граматичні конструкції вправи.
- 4) Вчитель підсумовує та коригує.

Робота з уявними сценаріями стимулює мислення і мовленнєву активність, формує навички вираження нереальних умов і побажань. Вправи такого типу підтримують когнітивний розвиток і відповідають вимогам комунікативного підходу на відповідному рівні.

Слід наголосити на тому, що комунікативна спрямованість вправ включає комплексний розвиток мовленнєвої компетенції, що охоплює не лише усне мовлення як інтерактивний процес, а й уміння застосовувати граматичні структури у письмових формах комунікації. Пропонуємо розглянути декілька вправ, що тренують *навики письмової комунікації*:

I. Написання есе "Якби я змінив(ла) світ..." звживанням складних умовних речень Konjunktiv II.

Учні пишуть короткий текст (100–120 слів) про уявну зміну у світі, наприклад: *"Wenn alle Menschen freundlicher wären, würde..."*. Тексти читаються всередині класу та обговорюються. У цьому випадку творче письмо вимагає від учнів планування і рефлексії, що активує метакогнітивні стратегії, важливі для переходу до вищого рівня.

II. Написання новинного повідомлення з цитатами, використовуючи Konjunktiv I.

Учні отримують короткий текст із прямими цитатами різних осіб (політик, експерт, свідок). Завдання – скласти новинне повідомлення, передаючи цитати у непряму мову з Konjunktiv I. Вправа формує навички офіційного письма, тренує усвідомлене використання Konjunktiv I для передачі чужої інформації, що важливо у ЗМІ та діловому мовленні.

III. Поради другу в уявній ситуації

Учень уявляє, що його друг потрапив у складну ситуацію (наприклад: стрес перед іспитом, непорозуміння з батьками) і дає йому письмові поради, використовуючи структури: *"An deiner Stelle würde ich..."*, *"Ich würde dir empfehlen, ..."*, *"Wenn ich du wäre, würde ich..."*.

Етапи проведення:

- 1) Дати теми або ситуації (або учні придумують свої).
- 2) Повторити звороти для надання порад з Konjunktiv II.
- 3) Обсяг – близько 100 слів.
- 4) Взаємне читання та коротке обговорення.

Варто зазначити, що Konjunktiv II у порадах – типова структура, де учень не просто використовує граматику, а вчиться ввічливо комунікувати та висловлювати підтримку, що є ключовим компонентом соціальної компетентності.

VI. Аналіз фантастичного сценарію

У цій вправі учень описує наслідки гіпотетичної зміни у світі: *"Was würde passieren, wenn alle Menschen gleichalt wären?"*, *"Wenn Tiere sprechen könnten, wie sähe die Welt aus?"* та формулює 3–5 наслідків у Konjunktiv II.

Етапи проведення:

- 1) Дати теми на вибір або картки зі сценаріями.
- 2) Надати мовні зразки: *Dann gäbe es...*, *Man würde...*, *Es könnte es ein, dass...*
- 3) Учень пише логічно зв'язаний абзац.
- 4) Клас читає/оцінює найоригінальніші ідеї.

Використання такого виду вправ у процесі опанування граматики слугує ефективним стимулом розвитку креативності учнів, тим самим підвищує мовну спонтанність та добре інтегрує граматику у письмову комунікацію.

Розроблені вправи є досить актуальними і сприяють функціональному засвоєнню граматичних структур у реалістичних мовленнєвих ситуаціях. Вони активізують творче мислення та забезпечують зв'язок граматики з реальними потребами. Варіативність тем і типів завдань дозволяє формувати лінгвістичну, соціокультурну та комунікативну компетентності і є ефективним засобом інтеграції складної граматики у практичне мовлення та розвитку мовної компетентності учнів.

ВИСНОВКИ

У процесі написання магістерської роботи було здійснене комплексне теоретико-практичне дослідження, що дозволило ґрунтовно розкрити взаємозв'язок між засвоєнням граматичної категорії кон'юнктива та розвитком ключових складників комунікативної компетентності у контексті шкільного іншомовного навчання.

На основі аналізу наукових джерел з методики навчання іноземних мов, психолінгвістики, педагогіки, граматики сучасної німецької мови та актуальних освітніх стандартів було виявлено, що комунікативна компетентність учнів старшої школи є інтегрованою якістю, що охоплює лінгвістичний, соціокультурний і прагматичний компоненти. Зазначено, що вона набуває важливого значення через вікові та соціальні особливості старшокласників, які перебувають на етапі формування ідентичності, розвитку критичного мислення. У цьому випадку, навчання іноземної мови має не лише забезпечити знання мови, але й сприяти розвитку соціальних та когнітивних навичок, необхідних для міжкультурної взаємодії. Аргументовано, що оцінювання комунікативної компетентності вимагає особливого підходу, оскільки традиційні методи не дозволяють повною мірою оцінити здатність учнів, тому доцільно застосовувати комплексне оцінювання, яке включає виконання робіт творчого характеру з комунікативною спрямованістю. Розглянуто поняття "іншомовна комунікативна компетентність", яка має на меті вивчення мови через призму культури, наголошуючи на тому, що мовне володіння вимагає розуміння не тільки граматичних правил і лексичного запасу, але й соціального контексту їхнього застосування.

Зроблено висновок, що успішне формування комунікативної компетентності вимагає не лише засвоєння лексики та граматики, а й уміння оперувати мовними засобами відповідно до конкретної ситуації. У цьому контексті важливу роль відіграє граматична категорія Konjunktiv, яка виконує низку функцій, необхідних для реалізації автентичної комунікації: вираження

гіпотетичності, непрямой мови, ввічливості, сумніву, потенційності, бажання тощо.

Визначено, що опанування зазначеної граматичної категорії є досить складним процесом, що передбачає врахування системної організації мовної структури і включає такі етапи: організація процесу спостереження за мовними явищами; розширення та поглиблення спостережень; виокремлення спільних та важливих характеристик досліджуваних мовних феноменів; уточнення та осмислення глибинного змісту понять; формування дефініцій; виконання практичних завдань з використанням нових понять та перевірка міри їх усвідомлення; подальше розширення й поглиблення засвоєного понятійного матеріалу. Детальне дослідження системи форм і значень німецького кон'юнктива продемонструвало, що його функціональність поєднується з труднощами у засвоєнні, спричиняючи в україномовних учнів різні форми мовної інтерференції. Це вимагає особливого дидактичного підходу при організації навчального процесу в старшій школі, оскільки недостатня увага до системного викладання цієї категорії або ж її подача в суто граматичному, відокремленому від мовленнєвої діяльності вигляді призводить до низького рівня опанування і, відповідно, до втрати важливих комунікативних ресурсів мови.

Охарактеризовано граматичну компетентність, яка реалізується через практичну діяльність за допомогою системи вправ, відштовхуючись від комунікативної, з огляду на їхню тісну взаємозалежність у процесі вивчення іноземної мови, а також сформульовано вимоги до вправ, які включають комунікативну і культорологічну спрямованість, змістовність, вмотивованість, новизну та двоплановість. Окреслено загальноприйняті види вправ (некомунікативні, умовно-комунікативні та комунікативні) і констатовано, що в старшій школі доцільно використовувати дедуктивний підхід при подачі граматики, який виправданий рівнем когнітивного розвитку учнів, які здатні до абстрагування й аналітичного мислення.

Аналіз підручників з німецької мови виявив тенденцію до формального і частково недостатнього комунікативного подання теми Konjunktiv. У багатьох випадках бракує завдань, що стимулюють реальне використання граматичних структур у контексті мовленнєвих ситуацій. Переважають вправи репродуктивного характеру, які не дозволяють повною мірою розвивати мовленнєві вміння й навички. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у створенні методично виважених, функціонально орієнтованих систем навчання кон'юнктива, що враховують сучасні освітні підходи, особливості вікової аудиторії та специфіку граматичного матеріалу.

У межах практичної частини магістерського дослідження була розроблена така система вправ різних рівнів складності, що сконцентрована на активному використанню кон'юнктива в усній і письмовій мовній практиці. Вправи є актуальними, активізують творче мислення та забезпечують зв'язок граматики з реальними потребами. Варіативність тем і типів завдань дозволяє формувати лінгвістичну, соціокультурну та комунікативну компетентності і є ефективним засобом інтеграції складної граматики у практичне мовлення та розвитку мовної компетентності учнів.

Отже, дослідження доводить, що інтеграція граматичного матеріалу про німецький умовний спосіб у процес формування комунікативної компетентності старшокласників повинна здійснюватися за умови дотримання низки дидактичних принципів: комунікативної спрямованості, свідомого засвоєння граматичних структур, поступового ускладнення матеріалу, особистісної орієнтації контекстуального підходу.

Інтеграція кон'юнктива до навчального процесу як засобу реалізації комунікативного підходу дозволяє поєднати граматичний аспект із мовленнєвою компетентністю, що є необхідною умовою підготовки учнів до успішного спілкування. Враховуючи вимоги Нової української школи, компетентнісного підходу та європейських освітніх стандартів, можна стверджувати, що така інтеграція є не лише методично доцільною, а й

педагогічно необхідною для формування особистості учня як активного, критичного та здатного до самовираження мовця у світі.

Таким чином, проведене дослідження засвідчило перспективність розробленої методики для практики шкільного навчання німецької мови. Отримані результати можуть стати підґрунтям для подальших наукових пошуків у сфері функціонального навчання граматики, формування іншомовної комунікативної компетентності та модернізації змісту мовної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арванітопуло Е. Реалізація проектної методики навчання іншомовного спілкування в середній школі. *Іноземні мови*. 2005. № 4. С. 3–11.
2. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. 2-ге вид., доп. Київ: Академія. 2009. 376 с.
3. Бацевич Ф. Лінгвокультурні аспекти комунікативної толерантності. Соціогуманітарні проблеми людини. 2010. № 5. С. 108–119.
4. Берегова Г., Предместніков О. Культура мовлення у системі професійної підготовки молоді: монографія. Херсон: Олді-Плюс, 2021. 269 с.
5. Березюк Ю. Підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до використання в початковій школі підручників зарубіжних видань: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2019. 323 с.
6. Бех І. Компетентнісний підхід як освітня стратегія. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/8772/1/534%20%D0%91%D0%B5%D1%85.pdf>
7. Білозерська Л., Возненко Н., Радецька С. Термінологія та переклад: Навч. посібник для студентів філологічного напрямку підготовки. Вінниця: Нова книга, 2010. 232 с.
8. Горохова Т. Сучасні лінгводидактичні підходи до формування граматичної компетентності студентів-філологів. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Філологічна*. Острог, 2013. Вип. 40. С. 184–187.
9. Дика Н. Лінгводидактичні особливості засвоєння граматичних понять учнями 8–9 класів. *Educological discourse*. 2015. № 3 (11). С. 90–101.
10. Дмитренко О., Рибалко М. Вираження темпоральних значень дієслівних форм у німецькій мові через умовний спосіб. URL: <https://isp.pano.pl.ua/article/view/184728/186616>
11. Гавриш М., Дмитренко О., Курченко Л. Практична граматики німецької мови – початковий курс: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2015. 138 с.

12. Дмитренко О., Мукогоренко М. Наказовий спосіб у німецькій мові як важливий компонент сприйняття тексту твору. *Молодий вчений*. 2020. № 7.1 (83.1). С. 52–55.
13. Драб Н., Скринька С., Стаброз С. Практична граматики німецької мови: Посібн. для студ. вищих навч. закладів та учнів старших класів спеціалізованих шкіл. Вінниця: Нова книга, 2007. 280 с.
14. Євгененко Д. Практична граматики німецької мови: Навч. посібн. для студентів та учнів. Комунікативні вправи і завдання / Д.А. Євгененко, О.М. Білоус, О.О. Гуменюк та ін. Вінниця: Нова книга, 2004. 400 с.
15. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. українського видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
16. Іванова С. Функціональний підхід до визначення професійної компетентності вчителя біології та організації її вдосконалення в закладі післядипломної освіти. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка*. Житомир, 2008. Вип. 42. С. 106–110.
17. Іванчук Г. Іншомовна комунікативна компетентність як складова професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ee05b887-90bf-48a6-98c4-e8266460b259/content>
18. Козловський В. Інтерпретація речення з кон'юнктивом: структурно-семантичний, прагматичний, когнітивний, лінвокультурний аспекти. URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v39/part_2/Filologi39_2.pdf#page=34
19. Головач Н., Кушнірчук О. Інтерференційні помилки при вивченні німецької мови україномовними студентами. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d6a4a4e5-a73c-48bf-8785-fcea1a552741/content>
20. Касаткіна О. До питання розвитку граматичної компетентності студентів на заняттях іноземної мови. *Вісник Житомирського державного*

університету імені Івана Франка. Серія: Педагогічні науки. Житомир, 2011. Вип. 59. С. 52–55.

21. Кияк Т., Огуй О., Науменко А. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: Нова книга, 2006. 592 с.
22. Кійко С. Раціональний підхід у подоланні граматичної інтерференції першої та другої іноземних мов. *The I International Science Conference on Multidisciplinary Research*. 2021. С. 662–667.
23. Кіяниця К., Кожедуб Л. Види кон'юнктива та особливості його перекладу (на матеріалі німецьких публіцистичних статей економічної тематики). URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/98d00f68-3306-4ea3-af4b-23cd9cee082f/content>
24. Класифікація вправ для навчання іноземної мови. URL: <https://studfile.net/preview/7785127/page:10/>
25. Ковбасюк Л. Навчально-методичні рекомендації з курсу "Практична граматики німецької мови". Змістовний модуль "Der Konjunktiv I, II" для студентів спец. 7.010103. "ПМСО. Мова і література (німецька, англійська)" денної та екстернатної форми навчання. Херсон: Вид-во ХДУ, 2005. 45 с.
26. Козловський В. Структурно-семантичні моделі з кон'юнктивом і модальним значенням "іреальність". URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v52/part_1/21.pdf
27. Козловський В. Тактика інтерпретації німецького речення непрямої мови. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/41_2021/part_2/15.pdf
28. Козловський В. Інтерпретація речення з кон'юнктивом: структурно семантичний, прагматичний, лінгвокультурний аспекти. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/850428>
29. Копилова Н. Становлення іншомовної комунікативної компетентності особистості. *Акмеологія*. 2007. № 3 (23). С. 32–37.

30. Марунько О. Німецька наукова література про конструкції з претеритальним кон'юнктивом. *Нова філологія*. 2011. № 46. С. 167–169.
31. Марунько О. Претиретальний кон'юнктив як засіб вираження евазії у сучасній німецькій мові. *Наукові записки. Серія: Філологічна*. Кропивницький, 2012. Вип. 23. С. 87–88.
32. Навчально-методичний посібник з граматики німецької мови для студентів / укл. М.В. Дутка. Тернопіль, 2012. 170 с.
33. Ніколаєва С. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу. *Іноземні мови*. 2010. № 2. С. 11–17
34. Олійник Є., Тупиця О. Особливості засвоєння дієслівного керування німецької мови під час вивчення практичного курсу другої іноземної мови. *Актуальні питання розвитку науки та забезпечення якості освіти у XXI столітті: тези доп. XLV Міжнар. наук. студент. конф. за підсумками наук.-дослід. робіт студентів за 2021 рік (м. Полтава, 13–14 квіт. 2022 р.)*. Полтава: ПУЕТ, 2022. Ч. 1. С. 52–55.
35. Панчишина Т. Семантична класифікація синтаксичних конструкцій з кон'юнктивом на позначення ірреального бажання. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія: Філологічні науки*. Кам'янець-Подільський, 2009. Вип. 20. С. 489–493.
36. Пономаренко О. Мовна інтерференція як складова оволодіння іноземною мовою. *Modern Engineering and Innovative Technologies*. 2024. Vol. 4 (31–04). Р. 134–139.
37. Радченко О. Кон'юнктив у сучасній німецькій мові: теорія та практика: навчальний посібник з практичної граматики німецької мови. Дрогобич: Посвіт, 2012. 116 с.
38. Редько В. Конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов: теорія і практика: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2017. 628 с.
39. Рибалка Н. Проблема інтерференції при навчанні німецької мови як другої іноземної. *Modern Engineering and Innovative Technologies*. 2024. Vol. 4(31–04). Р. 140–147.

40. Рускуліс Л. Формування граматичної компетентності учнів ЗЗСО: теоретичний аспект. *Академічні студії. Серія: Педагогіка*. 2021. Вип. 1.3. С. 104–110.
41. Секрет І. Іншомовна професійна компетентність: проблема визначення. URL: <http://vuzlib.com/content/view/322/84> 10
42. Скіба Н. Сутність та структура іншомовної комунікативної компетентності майбутніх викладачів англійської мови для економічних спеціальностей. *Педагогічний альманах*. 2018. № 38. С. 132–138.
43. Складенко Н. Методика формування іншомовної граматичної компетенції в учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Іноземні мови*. 2011. № 1. С. 15–25.
44. Складенко Н. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь. *Іноземні мови*. 1999. № 3. С.3–7.
45. Ставицька І. Іншомовна компетентність: місце дефініції у термінологічному полі сучасних наукових суджень. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 4 (30). С. 280–286.
46. Ткачук В. Категорія суб'єктивної модальності. Тернопіль: Підручники й посібники, 2003. 239 с.
47. Тригуб І. Система вправ для формування граматичної компетенції. URL: <https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN21/13tipfgk.pdf>
48. Тупиця О. Німецька мова. Розмовна мова. Середній рівень. Вправи з граматикою / Tupytsya Oleksandr. Deutsch. Gesprochene Sprache. Mittelstufe: Übungsgrammatik. Globe Edit: International Book Market Service Ltd, 2018. 152 S.
49. Тупиця О. Граматичні проблеми перекладу з німецької мови: підруч. для студентів спец. 035 "Філологія" спеціаліз. 035.041 "Германські мови та літератури (переклад включно), перша англійська" освіт. рівня бакалавр. Полтава: Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка; Lap Lambert Academic Publishing, 2023. 109 с.

50. Чорна В. Особливості іншомовної комунікативної компетентності в удосконаленні фахової діяльності вчителя іноземної мови. *Імідж сучасного педагога*. 2021. № 5 (200). С. 81–84.
51. Якимчук Н. Вимога до інтерактивних граматично орієнтованих вправ. *Маріупольський молодіжний науковий форум: традиційні й новітні аспекти дослідження і викладання іноземних мов і літератури: Матеріали I Всеукраїнської наук.-практ. конф.* Маріуполь, 2015. С. 173–177.
52. Adamzik K. Sprache: Wege zum Verstehen. Tübingen, Basel: A. Francke Verlag, 2010. 364 S.
53. Bittner A., Köpcke K.-M. "Ich würde, wenn ich wüsste, dass ich könnte...": Der Konjunktiv zwischen Synthese und Analyse. *Kodierungstechniken im Wandel: Das Zusammenspiel von Analytik und Synthese im Gegenwarts-deutschen*. 2010. S. 23–46.
54. Costa A. Konjunktiv oder Indikativ? Welche Faktoren beeinflussen den Gebrauch des Verbmodus in der Redewiedergabe? URL: https://madoc.bib.uni-mannheim.de/38585/1/Dissertation_Costa.pdf
55. Csipak E. A realis subjunctive in German. *Journal of Semantics*. 2020. Vol. 37.4. P. 475–508.
56. Dreyer H., Schmitt R. Lehr- und Übungsbuch der deutschen Grammatik – aktuell. Heuber-Verlag, 2009. 392 S.
57. Duden: Die Grammatik (Bd. 4) / hrsg. von der Dudenredaktion. 10., völlig neu erarb. und erw. Aufl. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 2022. 1343 S.
58. Fabricius-Hansen C. Moody time. Indicate and subjunctive in the German tense system. URL: <https://www.proquest.com/openview/5cf477830da43f368a17ba993c28f448/1?pq-origsite=gscholar&cbl=5300302>
59. Fujinawa Ya. Konjunktiv der Höflichkeit aus Sicht der kontrastiven Linguistik des Deutschen und des Japanischen. *Japanisch-deutsche Diskurse zu deutschen Wissenschafts- und Kulturphänomenen*. Brill: Fink, 2016. S. 207–216.

60. Grammatik der deutschen Sprache: Das Nachschlagewerk für den richtigen Sprachgebrauch / hrsg. von Lutz Götze und Ernest Hess-Lüttich. Köln: Bellavista, 2004. 702 S.
61. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. 5. Aufl. Berlin, München, Wien, Zürich, New York: Langenscheidt, 2005. 654 S.
62. Helbig G., Buscha J. Übungsgrammatik Deutsch. 7. Aufl. Berlin, München, Wien, Zürich, New York: Langenscheidt, 2000. 379 S
63. Hymes D, Pride J.B., Holmes J. On Communicative Competence. New-York: Harmondsworth; Penguin, 1972. 293 p.
64. Korf B. German Theory als Geographie im Konjunktiv, oder Was nie geschrieben wurde, lesen. *Geographica Helvetica*. 2023. Vol. 78.3. P. 325–336.
65. Leclercq R. Der deutsche Konjunktiv I und seine Äquivalente im Niederländischen. *Acta Neerlandica*. 2002. Vol. 2. P. 275–281.
66. Lotze S., Gallmann P. Norm und Variation beim Konjunktiv II. *Deutsche Grammatik-Regeln, Normen, Sprachgebrauch*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2009. S. 222–239.
67. Myllyharju E.-L. Zum Konjunktiv I im Deutschen ein Vergleich zwischen der grammatischen Beschreibung und der Sprachwirklichkeit unter besonderer Berücksichtigung der Sprachentwicklung. URL: https://jyx.jyu.fi/jyx/Record/jyx_123456789_21356
68. Odnakova J., Manzelova D., Kucera V. Die Rolle des Konjunktivs I in unserem Leben. URL: https://dokumenty.osu.cz/ff/epublikace/form-und-funktion23/FuF_did_Ondrakova-Menzelova-Kucera.pdf
69. The European Indicator of Language Competence. Report from the Educational Council to the European Council. Barcelona, March 2002. URL: <http://www.edu.languagelearning.com.ua>
70. Weydt H. Der Konjunktiv – semantisch und über einzelsprachlich betrachtet URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783110913705.227/html>

ZUSAMMENFASSUNG

Aktualität der Forschung. Fremdsprachenkenntnisse sind eine notwendige Voraussetzung für die berufliche Entwicklung und eine effektive interkulturelle Kommunikation, was die Notwendigkeit mit sich bringt, bei den Schülern die Fähigkeit zur praktischen Anwendung sprachlicher Mittel zu fördern. Eines dieser sprachlichen Mittel der deutschen Sprache ist der Konjunktiv, der Vermutungen, Bedingungen, irreale und potentielle Möglichkeiten, Höflichkeit u.Ä. ausdrückt sowie indirekte Rede wiedergibt. In der Praxis des Fremdsprachenunterrichts beschränkt sich das Erlernen von Konjunktiv oft auf das mechanische Einprägen von Formen ohne Verständnis ihrer Funktionen, und in den Lehrbüchern fehlen die Übungen zum Training der realen Sprechsituationen. Infolgedessen können selbst Schüler mit ausreichenden Grammatikkenntnissen Konjunktivkonstruktionen im Sprachgebrauch nicht sicher anwenden. Eine Analyse der Literatur zeigt, dass es keine Untersuchungen zur praktischen Integration des Konjunktivs in den Prozess der Entwicklung der Kommunikationskompetenz gibt, was die Notwendigkeit einer Verbesserung der Lehrmethoden in der Oberstufe erforderlich macht.

Das Ziel der Masterarbeit besteht in einer umfassenden Untersuchung der Besonderheiten der Integration des deutschen Konjunktivs in den Prozess der Entwicklung der Kommunikationskompetenz von Oberstufenschülern und in der Erarbeitung einer effektiven Methode für deren Vermittlung.

Um das gesetzte Ziel zu erreichen, wurden folgende **Aufgaben** festgelegt:

- 1) Analyse der theoretischen Grundlagen der Entwicklung der kommunikativen Kompetenz im Fremdsprachenunterricht in der Schule;
- 2) Untersuchung der funktionalen Besonderheiten des Konjunktivs im System der deutschen Sprache und ihrer kommunikativen Anwendungsmöglichkeiten;
- 3) Festlegung der sprachdidaktischen Bedingungen für das effektive Erlernen des Konjunktivs in der Oberstufe;
- 4) Begründung der wissenschaftlichen Ansätze zur Erstellung von Übungen, die grammatikalische Fertigkeiten bei Oberstufenschülern formieren;

5) Studieren der aktuellen Schulbücher der ukrainischen und deutschen Autoren hinsichtlich der Darstellung des Themas „Konjunktiv“ darin;

6) Entwicklung eines Systems von Übungen, das die Schüler zur Verwendung des Konjunktivs im mündlichen und schriftlichen Sprachgebrauch befähigen sollte.

Der Gegenstand der Untersuchung ist der Prozess des Deutschunterrichts im Hinblick auf die Entwicklung der kommunikativen Kompetenz, während der **Forschungsgegenstand** die didaktischen Bedingungen, Mittel und Methoden der Integration der grammatikalischen Kategorie des Konjunktivs in den Prozess der Entwicklung der kommunikativen Kompetenz bei Oberstufenschülern ist.

Strukturell besteht die Masterarbeit aus einer Einleitung, zwei Kapiteln, Schlussfolgerungen und einem Quellenverzeichnis.

Die durchgeführte Forschung ermöglichte es, folgende **Schlussfolgerungen** zu ziehen. Auf der Grundlage der Analyse wissenschaftlicher Quellen zur Methodik des Fremdsprachenunterrichts, der Psycholinguistik, der Pädagogik und der Grammatik der modernen deutschen Sprache wurde festgestellt, dass die kommunikative Kompetenz der Oberstufenschüler eine integrierte Eigenschaft ist, die aufgrund der alters- und sozialbedingten Besonderheiten der Jugendlichen, die sich in der Phase der Identitätsbildung und der Entwicklung des kritischen Denkens befinden, von besonderer Bedeutung ist. Es wurde begründet, dass die Bewertung der kommunikativen Kompetenz einen besonderen Ansatz erfordert, da traditionelle Methoden nicht in vollem Maße die Fähigkeit der Schüler erfassen können. Daher ist es zweckmäßig, eine komplexe Bewertung anzuwenden, die kreative, kommunikativ ausgerichtete Aufgaben einschließt.

Es wurde festgestellt, dass die erfolgreiche Entwicklung der kommunikativen Kompetenz nicht nur das Erlernen von Wortschatz und Grammatik erfordert, sondern auch die Fähigkeit, sprachliche Mittel situationsangemessen einzusetzen. In diesem Zusammenhang spielt die grammatische Kategorie des Konjunktivs eine wichtige Rolle, da sie eine Reihe von Funktionen erfüllt, die für die authentische

Kommunikation notwendig sind: Ausdruck von Hypothetik, indirekter Rede, Höflichkeit, Zweifel, Potenzialität, Wunsch usw.

Es wurde ermittelt, dass der Erwerb dieser grammatischen Kategorie ein komplexer Prozess ist, der die Berücksichtigung der systemhaften Organisation der Sprachstruktur voraussetzt. Die Untersuchung der Formen- und Bedeutungsstruktur des deutschen Konjunktivs zeigte, dass beim Erlernen Schwierigkeiten auftreten, die bei ukrainischsprachigen Lernenden verschiedene Formen der Sprachinterferenz hervorrufen. Dies verlangt einen besonderen didaktischen Ansatz bei der Organisation des Unterrichts in der Oberstufe, weil eine unzureichende Beachtung des systematischen Unterrichts dieser Kategorie oder ihre rein grammatikalische, von der Sprachpraxis isolierte Darstellung zu einem niedrigen Beherrschungsniveau führt.

Darüber hinaus wurde die grammatische Kompetenz charakterisiert, die sich durch praktische Tätigkeit mittels eines Übungssystems verwirklicht. Es wurden die allgemein anerkannten Typen von Übungsformen (nichtkommunikative, bedingt kommunikative und kommunikative) beschrieben und festgestellt, dass im schulischen Unterricht ein deduktiver Ansatz beim Grammatikunterricht zweckmäßig ist, was durch das kognitive Entwicklungsniveau der Lernenden gerechtfertigt wird.

Die Analyse der deutschen sowie ukrainischen Lehrbücher zeigte eine Tendenz zur unzureichend kommunikativen Darstellung des Themas "Konjunktiv". In vielen Fällen fehlen Aufgaben, die die reale Verwendung grammatischer Strukturen in Sprechsituationen fördern. Daher besteht ein Bedarf an methodisch durchdachten, funktional orientierten Lehrsystemen, die moderne Bildungsansätze, altersbedingte Besonderheiten und die Spezifik des grammatischen Materials berücksichtigen.

Im praktischen Teil der Masterarbeit wurde ein Übungssystem entwickelt, das auf die aktive Verwendung des Konjunktivs im mündlichen und schriftlichen Sprachgebrauch ausgerichtet ist. Es wurde festgestellt, dass die Integration des Konjunktivs in den Lernprozess die Verbindung zwischen dem grammatischen

Aspekt und der kommunikativen Kompetenz ermöglicht – eine notwendige Voraussetzung für eine erfolgreiche Sprachverwendung.

Unter Berücksichtigung der Anforderungen der Neuen Ukrainischen Schule, des kompetenzorientierten Ansatzes sowie der europäischen Bildungsstandards kann festgestellt werden, dass eine solche Integration nicht nur methodisch sinnvoll, sondern auch pädagogisch notwendig ist, um die Persönlichkeit des Schülers als aktiven, kritischen und ausdrucksfähigen Sprecher in der modernen Welt zu formen.

SUMMARY

The relevance of the study. Knowledge of a foreign language is a vital prerequisite for professional growth and effective intercultural communication, making it essential to develop students' ability to use linguistic tools in real-life situations. One of such grammatical means in the German language is the subjunctive mood (*Konjunktiv I* and *II*), which expresses reported speech, assumptions, conditional constructions, politeness, etc. In practice, teaching the *subjunctive mood* is often reduced to mechanical memorization of forms without understanding their functions, and textbooks frequently lack exercises aimed at developing real communicative skills. Consequently, even students with sufficient grammatical knowledge often fail to use subjunctive constructions confidently in speech. The analysis of relevant literature demonstrates a lack of research on the practical integration of the subjunctive into the process, aimed at developing communicative competence, which highlights the necessity to improve the methodology of teaching it in high school.

The aim of the Master's thesis is to conduct a comprehensive study of the specific features of integrating the German subjunctive mood into the process of developing communicative competence among high school students and to devise an effective methodology for its teaching.

To achieve this aim, the following **objectives** have been set:

- 1) to analyze the theoretical foundations underlying the development of communicative competence in the school foreign language curriculum;
- 2) to study the functional characteristics of the subjunctive mood in the German language system and the possibilities of its communicative application;
- 3) to determine the linguodidactic conditions for the effective acquisition of the subjunctive in high school;
- 4) to substantiate the scientific approaches to designing exercises for the formation of grammatical skills among high school students;
- 5) to analyze contemporary Ukrainian and German school textbooks with regard to the presentation of the topic "*Konjunktiv*";

6) to design a system of exercises intended to foster students' ability to use the subjunctive mood effectively in oral and written discourse.

The object of the study is the process of teaching the German language in the context of developing communicative competence, while its **subject** comprises the didactic conditions, means, and methodology of integrating the subjunctive mood into the process of forming communicative competence among high school students.

The structure consists of an introduction, two chapters, conclusions, and a list of references.

The conducted research has allowed us to draw several **conclusions**. Based on the analysis of scientific sources in foreign language teaching methodology, psycholinguistics, pedagogy, and modern German grammar, it has been found that the communicative competence of high school students is an integrated quality that gains particular importance due to the age-related and social characteristics of adolescents, who are in the stage of identity formation and the critical thinking development. It has been argued that the assessment of communicative competence requires a special approach, as traditional evaluation methods do not fully reflect students' abilities; therefore, a comprehensive assessment that includes creative, communication-oriented tasks is advisable.

It has been concluded that the successful formation of communicative competence requires not only the vocabulary acquisition and grammar but also the ability to use linguistic means appropriately in specific communicative situations. In this context, the grammatical category *Konjunktiv* plays an essential role, as it performs a number of functions necessary for authentic communication: expressing hypothesis, reported speech, politeness, doubt, potentiality, and desire. It has been determined that mastering this grammatical category is a complex process that requires consideration of the systemic organization of the language structure.

The study of the form system and meanings of the German subjunctive has shown that Ukrainian-speaking learners face difficulties in mastering it, which leads to various forms of linguistic interference. This necessitates a special didactic

approach in organizing the educational process in high school, since insufficient attention to the systematic teaching of this category, or its presentation in a purely grammatical, decontextualized way, results in a low proficiency level. Furthermore, grammatical competence has been characterized as being realized through practical activity supported by a system of exercises. Commonly accepted types of training exercises (non-communicative, semi-communicative, and communicative) have been outlined, and it has been established that a deductive approach to teaching grammar is advisable in high school, as it corresponds to students' cognitive development level.

The analysis of German and Ukrainian textbooks revealed a tendency toward formal and partially insufficiently communicative presentation of the *Konjunktiv* topic. In many cases, exercises that encourage real use of grammatical structures in communicative contexts are lacking. This highlights an urgent need to develop methodically balanced, functionally oriented systems for teaching the subjunctive that consider modern educational approaches, the age characteristics of learners, and the specifics of the grammatical material.

Within the practical part of the master's research, a system of exercises was developed, focusing on the active use of the subjunctive in both oral and written practice. It was found that integrating the subjunctive into the learning process as a means of implementing a communicative approach allows the grammatical aspect to be combined with communicative competence, which is essential in order to prepare students for successful communication. Considering the requirements of the New Ukrainian School, the competency-based approach, and European educational standards, it can be argued that such integration is not only methodically justified but also pedagogically necessary for developing students as active, critical, and self-expressive language users in the modern world.